

Co-funded by
the European Union

***Priročnik za prilagajanje izobraževanja odraslih s
pridobljenimi motoričnimi motnjami***

Avtorji

Agencija za kvalifikacije - AZK (Beograd, Republika Srbija)

Prof. dr Časlav Mitrović, Slađana Baralić, Nataša Ćirić, Milena Grbović, Samir Hodžić, Milica Jelić Mariokov, Sofija Karalić, Brankica Kocić, Zoran Spasić i Nataša Veselinović

Resursni centar za specijalnu edukaciju - RCSE (Beograd, Republika Srbija)

Prof. dr Goran Nedović, prof. dr Fadilj Eminović i prof. dr Ivana Sretenović

Socijalna zadruga Humana Nova - HN (Čakovec, Republika Hrvatska)

Ivan Božić, Karolina Kraljić i Višnja Majsec Sobota

Institut za simboličku analizu i razvoj informacionih tehnologija - IPAK (Velenje, Republika Slovenija)

Prof. dr Stanko Blatnik i dr Sanja Selimović

VSEBINA

SEZNAM NAJPOGOSTEJE UPORABLJANIH OKRAJŠAV

UVOD

1) KLASIFIKACIJA INVALIDNOSTI

- 1.1. Statistični kazalniki po državah**
- 1.2. Opredelitev in klasifikacija invalidnosti**
- 1.3. Motorične motnje – osnovne značilnosti**
- 1.4. Klasifikacija motoričnih okvar**

2. IZOBRAŽEVANJE

- 2.1. Vrste izobraževanja**
- 2.2. Neformalno izobraževanje odraslih**
- 2.3. Neformalno inkluzivno izobraževanje odraslih oseb s pridobljenimi motoričnimi motnjami**

3. METODE IN TEHNIKE USPOSABLJANJA ODRASLIH OSEB S PRIDOBLJENIMI MOTORIČNIMI MOTNJAMI

- 3.1. Individualizacija procesa usposabljanja oseb s pridobljenimi motoričnimi motnjami**
- 3.2. Uporaba koncepta Univerzalne matrike**
- 3.3. Ustvarjanje inkluzivnega okolja za usposabljanje oseb s pridobljenimi motoričnimi motnjami**
- 3.4. Inkluzivna komunikacija pri usposabljanju oseb s pridobljenimi motoričnimi motnjami**
- 3.5. Usposabljanje kadra v izobraževanju odraslih za delo z osebami s pridobljenimi motoričnimi motnjami**
- 3.6. Podpora izobraževalcem pri procesu samo aktualizacije potencialov oseb s pridobljenimi motoričnimi motnjami**

4. RAZUMNA PRILAGODITEV V IZOBRAŽEVANJU ODRASLIH ZA OSEBE S PRIDOBLJENIMI MOTORIČNIMI MOTNJAMI

- 4.1. Prostorska prilagoditev**
- 4.2. Tehnična prilagoditev**

5. PRIMERI DOBRE PRAKSE

6. PRIPOROČILA IN SMERNICE

7. SKLEP

8. PRILOGA

- 8.1. Normativni okvir izobraževanja odraslih**
- 8.2. Posebnosti v izobraževanju odraslih**

8.3. Podpora osebam z invalidnostjo v izobraževanju odraslih, poklicni rehabilitaciji in zaposlovanju

LITERATURA

LISTA NAJČEŠČE UPOTREBLJAVANIH SKRAČENICA

Okrajšava	Pomen
ASOO	Agencija za strokovno obrazovanje i obrazovanje odraslih
AT	Asistivna tehnologija
AZK	Agencija za kvalifikacije
EU	Evropska unija
HKO	Hrvatski kvalifikacijski okvir
HN	Socijalna zadruga Humana Nova
HZJZ	Hrvatski zavod za javno zdravlje
IPAK	Institut za simbolno analizo i razvoj informacijskih tehnologij
JPOA	Javno priznati organizator aktivnosti obrazovanja odraslih
NPK	Nacionalna profesionalna kvalifikacija
NOKS	Nacionalni okvir kvalifikacija Srbije
NU	Ljudska univerza
OSI	Osobe s posebnimi potrebami
PPU	Priznavanje prethodnog učenja
RCSE	Resursni centar za specijalnu edukaciju (Beograd, Republika Srbija)
SURS	Republički zavod za statistiku Slovenije (Statistični urad Republike Slovenije)
SUTŽO	Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje
UTŽO	Univerza za tretje življenjsko obdobje
UDL	Univerzalni dizajn za učenje (Universal Design for Learning)
UN	Združeni narodi

UVOD

O projektu

Izobraževanje odraslih, kot ključni vidik družbenega in poklicnega razvoja, je treba prilagoditi potrebam vseh posameznikov, vključno s tistimi, ki se soočajo s specifičnimi izzivi, kot so pridobljene motorične motnje. Ker se osebe s pridobljenimi motoričnimi motnjami pogosto srečujejo z ovirami, ki otežujejo njihov dostop do izobraževalnih priložnosti, obstaja potreba po vključujočih izobraževalnih praksah, ki jim bodo omogočile enakopravno sodelovanje v družbenem, poklicnem in izobraževalnem okolju.

Pomembno je prepoznati, da so to pogosto osebe, ki se ne morejo več ukvarjati z delom, ki so ga prej opravljale, ali za katerega so se izobraževale. Posledično mnoge med njimi prehajajo iz kategorije delovno aktivnega prebivalstva v kategorijo socialno ogroženih. S prilagojenimi programi usposabljanja jim je dana priložnost, da razvijejo nove veščine, najdejo alternativne poklicne poti in ohranijo svoj status znotraj delovno aktivnega prebivalstva.

S projektom Poti inkluzivnega učenja: prilagajanje programov izobraževanja odraslih za osebe s pridobljenimi motoričnimi motnjami – AdaptED želimo ponuditi konkretne smernice in strategije, ki bodo omogočile večjo vključenost v obstoječe izobraževalne programe. Sodelovanje s partnerji iz različnih držav in sektorjev omogoča, da projekt prilagodi trenutne izobraževalne prakse ter zagotovi enakopraven dostop do izobraževanja za osebe, ki se soočajo z izzivi zaradi pridobljenih motoričnih motenj.

Končni rezultat projektnih aktivnosti je priročnik, katerega cilj je ponuditi izobraževalcem, oblikovalcem politik in organizacijam, ki se ukvarjajo z izobraževanjem odraslih, praktične informacije, smernice in priporočila za razvoj in izvajanje vključujočih strategij. Priročnik je rezultat skupnega dela mednarodne skupine strokovnjakov in zajema ne le teoretične usmeritve, temveč tudi konkretne primere dobrih praks. Temelji predvsem na znanju in izkušnjah avtorjev ter na informacijah, ki so jih med pripravo prispevali predstavniki zainteresiranih ciljnih skupin.

Priročnik je namenjen predvsem izobraževalcem in organizatorjem različnih oblik izobraževanja odraslih, pa tudi vsem posameznikom in institucijam – delodajalcem, nevladnim organizacijam, javnim ustanovam in drugim – ki se na kakršen koli način ukvarjajo z

izobraževanjem odraslih ali pa so pri svojem delu v stiku z osebami s pridobljenimi motoričnimi motnjami.

Hkrati priročnik predstavlja praktično orodje, ki olajša uvajanje načel inkluzivnosti v izobraževalne programe ter jih naredi dostopnejše za osebe z motoričnimi ovirami. Na ta način odrasli udeleženci ne le pridobijo nove delovne spretnosti in digitalno pismenost, temveč se tudi opolnomočijo za aktivno iskanje ustrezne zaposlitve in nadaljnje prispevanje k svoji skupnosti.

Nosilec in partnerji

Agencija za kvalifikacije – AZK (Beograd, Republika Srbija) je bila ustanovljena s strani Vlade Republike Srbije 7. septembra 2018, z namenom izboljšanja in zagotavljanja kakovosti na vseh ravneh razvoja in izvajanja Nacionalnega okvira kvalifikacij v Srbiji (NOKS).

Pristojnosti Agencije vključujejo:

- obravnavanje pobud za uvedbo novih ter izboljšanje obstoječih kvalifikacij,
- zagotavljanje strokovne in administrativno-tehnične podpore sektorskim svetom,
- pripravo standardov kvalifikacij.

Agencija vodi Register NOKS-a, ki obsega tri podregistre:

1. Podregister nacionalnih kvalifikacij,
2. Podregister standardov kvalifikacij,
3. Podregister javno priznanih organizatorjev dejavnosti izobraževanja odraslih.

Poleg tega izvaja priznavanje tujih šolskih in visokošolskih listin ter vrednotenje študijskih programov v skladu s predpisi.

V pristojnosti Agencije je tudi akreditacija programov usposabljanj organizacij, ki pridobijo status javno priznanega organizatorja dejavnosti izobraževanja odraslih (JPOA), ter zunanje preverjanje kakovosti dela teh organizacij. Agencija spremlja aktivnosti kariernega vodenja in svetovanja ter implementacijo teh storitev.

Aktivno sodeluje z domačimi in mednarodnimi institucijami ter organizacijami, kar prispeva k krepitvi zmogljivosti na nacionalni in mednarodni ravni.

Agencija ima osrednjo vlogo pri koordinaciji aktivnosti in je nosilka projekta, pri čemer uporablja svoje bogate izkušnje na področju procesov in standardov akreditacije, da zagotovi spoštovanje priznanih meril kakovosti.

Ресурсни центар за специјалну едукацију

Resursni center za specialno edukacijo – RCSE (Beograd, Republika Srbija) je nevladno in neprofitno združenje, ki združuje strokovnjake in znanstvenike s področja specialne edukacije in rehabilitacije. Ustanovljen je bil 10. septembra 2012 z namenom razvoja in izboljšanja znanosti ter prakse specialne edukacije in rehabilitacije skozi različne aktivnosti.

RCSE kot partner v projektu *Poti inkluzivnega učenja: prilagajanje programov izobraževanja odraslih za osebe s pridobljenimi motoričnimi motnjami – AdaptED* ima pomembno vlogo pri zagotavljanju strokovnih in praktičnih smernic.

Prispevek združenja se odraža v več vidikih:

- zagotavljanje relevantnih znanj s področja specialne edukacije,
- prepoznavanje najpogostejših ovir v delovnem okolju oseb s pridobljenimi motoričnimi motnjami,
- oblikovanje konkretnih priporočil za premagovanje ugotovljenih ovir, ki bodo pomagala delodajalcem, zaposlenim in strokovnjakom pri uvajanju prilagoditev v delovno okolje za osebe s pridobljenimi motoričnimi motnjami,
- testiranje predlaganih programov v dejanskem delovnem okolju in analiza povratnih informacij z namenom izboljšanja vsebin,
- širjenje informacij, da bi dosegle širšo javnost in bile praktično uporabne.

Socialna zadruga Humana Nova – HN (Čakovec, Republika Hrvaška) je neprofitno socialno podjetje, usmerjeno v delovno integracijo in zaposlovanje ranljivih skupin: oseb z invalidnostjo, dolgotrajno brezposelnih ter drugih družbeno izključenih in marginaliziranih posameznikov.

Skozi delovne procese ponovne uporabe in recikliranja tekstila, tekstilne proizvodnje ter različne spremljevalne aktivnosti, ob spoštovanju načel krožnega gospodarstva, Humana Nova omogoča ranljivim skupinam pridobivanje novih znanj in spretnosti, s čimer spodbuja njihov poklicni razvoj.

Z sodelovanjem z institucijami, ki delujejo na področju poklicne rehabilitacije, izobraževanja in zaposlovanja, HN krepi kompetence ranljivih posameznikov, s posebnim poudarkom na osebah z invalidnostjo.

Z uporabo načel razumne prilagoditve – tako na arhitekturni kot tehnični ravni – se omogoča pridobivanje teoretičnih znanj in praktičnih spretnosti ter njihova uporaba v dejanskem delovnem okolju, kar povečuje konkurenčnost in zaposljivost oseb z invalidnostjo na trgu dela.

Inštitut za simbolno analizo in razvoj informacijskih tehnologij – IPAK (Velenje, Republika Slovenija), ustanovljen leta 2000, je posvečen razvoju in uporabi informacijskih tehnologij ter spodbujanju znanosti, izumov in inovacij. Ekipa inštituta se osredotoča tudi na izobraževalne metode, ki podpirajo ustvarjalnost, ustvarjalne skupnosti in prostovoljstvo, pa tudi na regionalni razvoj, družbene inovacije in humanitarne dejavnosti.

IPAK je zavezan razvoju storitev, ki jih uporabljajo osebe z invalidnostjo, ter izboljšanju dostopa do tehnologije za vse. Inštitut deluje na področju izobraževanja (tečaji, delavnice), založništva (knjige in druge publikacije) ter raziskovanja (aktivna raziskovalna enota).

Do zdaj je IPAK sodeloval v številnih evropskih in nacionalnih projektih v okviru naslednjih programov: Eureka, PHARE, Minerva, LifeLong Learning Programme, Central Europe, Cross Border Collaboration Slovenija–Hrvaška, IPA Bosna in Hercegovina, FP7, Erasmus+. Inštitut ohranja redne stike s tujimi raziskovalci, slovenskimi podjetji in institucijami. Partnerji IPAK-a prihajajo iz EU, jugovzhodne Evrope in ZDA. IPAK je imetnik devetih patentov in štirih blagovnih znamk, registriranih pri Slovenskem uradu za intelektualno lastnino.

Vsak partner prispeva k projektu s svojo mrežo in strategijo vključevanja skupnosti, s čimer se spodbuja vključujoče izobraževanje, promovirajo priročnik in rezultati projekta. Skupni učinek tega sodelovanja presega meje lokalnih skupnosti, vključuje širši krog deležnikov ter prispeva k družbenemu napredku v smeri večje inkluzivnosti.

Cilji projekta

Dolgoročni cilj projekta je doseči transformativni vpliv z reševanjem nujne potrebe po vključujočih praksah v izobraževanju odraslih, s posebnim poudarkom na osebah s pridobljenimi motoričnimi motnjami. Ta ključni cilj vključuje razvoj in izvajanje strategij, ki bodo izobraževalne programe naredile dostopnejše tudi za to specifično skupino. S skupnim delom, zanašanjem na strokovno znanje partnerskih organizacij in uporabo inovativnih metod, smo si prizadevali opredeliti okvir za uvedbo trajnostnih modelov vključujočega izobraževanja odraslih.

V okviru razpisa Erasmus+ je projekt usklajen s horizontalno prednostno nalogo »Vključenost in raznolikost na vseh področjih izobraževanja, usposabljanja, mladine in športa«, s čimer potrjuje pomen vključujočih izobraževalnih praks in njihovo ključno vlogo v sodobni družbi. Poseben poudarek je namenjen razvoju konkretnih strategij, ki omogočajo enakopraven dostop do izobraževalnih programov za osebe s pridobljenimi motoričnimi motnjami, z namenom zagotavljanja enakih možnosti in izboljšanja dostopnosti izobraževalnih ustanov za to skupino.

Eden izmed specifičnih ciljev projekta je usposabljanje izobraževalcev in trenerjev o metodologijah vključujočega poučevanja, da bi razvili spretnosti za učinkovito odzivanje na različne izobraževalne potrebe. Tak pristop omogoča uporabo vključujočih praks v vsakodnevem delu, s čimer projekt prispeva k prednostni nalogi »Izboljšanje kompetenc izobraževalcev in drugega osebja, vključenega v izobraževanje in usposabljanje«, s posebnim poudarkom na dostopnosti in podpori, prilagojeni potrebam udeležencev usposabljanj.

Poleg tega je eden izmed ključnih ciljev razvoj specializiranih izobraževalnih vsebin, ki obravnavajo edinstvene učne potrebe oseb s pridobljenimi motoričnimi motnjami. S tem procesom smo si prizadevali razviti prilagojene izobraževalne prakse, ki bodo ustrezale specifičnim potrebam te skupine, kar neposredno prispeva k temama »Invalidnost in zaposljivost«.

Razvit je bil tudi celovit priročnik, ki ponuja najboljše prakse in smernice za vključevanje oseb s pridobljenimi motoričnimi motnjami v izobraževalni sistem, predvsem v neformalno izobraževanje odraslih. Ta priročnik predstavlja ključni pripomoček za širjenje vključujočih praks in izboljšanje njihove uporabe v izobraževalnih institucijah, ter je v skladu s prednostno nalogo »Vključenost in raznolikost na vseh področjih izobraževanja, usposabljanja, mladine in športa«.

Primarna ciljna skupina so izobraževalci in osebje, vključeno v programe izobraževanja odraslih, ter organizacije, ki tovrstno izobraževanje izvajajo. Poleg tega projekt vključuje tudi osebe, ki se soočajo z izzivi zaradi pridobljenih motoričnih motenj, z namenom, da se jim omogoči dostop do vključujočega izobraževanja in pridobivanje spretnosti, potrebnih za vrnitev na trg dela. Od projekta bodo imeli koristi tudi strokovnjaki s področja specialne pedagogike in rehabilitacije, odločevalci ter predstavniki vseh relevantnih institucij.

Pričakovani rezultati

S prilagajanjem izobraževalnih programov osebam s pridobljenimi motoričnimi motnjami se pričakuje večja vključenost teh oseb v procese učenja in usposabljanja. Aktivno sodelovanje uporabnikov pri oblikovanju in prilagajanju programov vodi k temu, da so usposabljanja funkcionalno in vsebinsko usklajena z njihovimi dejanskimi potrebami.

Na ta način programi prispevajo k razvoju novih spretnosti, krepitvi obstoječih zmogljivosti ter spodbujanju poklicnega in osebnega razvoja. Poleg tega se pričakuje večja motivacija za izobraževanje, realnejše razumevanje lastnih zmožnosti, postavljanje dosegljivih ciljev ter razvoj konstruktivnega odnosa do učenja in osebnega napredka.

Dolgoročno tak pristop prispeva k večji zaposljivosti, socialni vključenosti ter ustvarjanju družbenega okolja, ki prepoznava in ceni raznolikost.

1. KLASIFIKACIJA INVALIDNOSTI

1.1. Statistični kazalniki po državah

Združeni narodi (ZN) poudarjajo, da je ena od desetih oseb v vsaki državi oseba z invalidnostjo (OZI). Zato je za vsako državo bistveno, da ima na voljo ustrezne podatke o osebah z invalidnostjo, saj so ti nujen pogoj za pripravo strateških dokumentov ter za načrtovanje ustreznih preventivnih ukrepov in programov.

Republika Srbija

Po podatkih Popisa prebivalstva iz leta 2022 ima Republika Srbija skupno 6.526.707 prebivalcev (48,6 % moških in 51,4 % žensk).

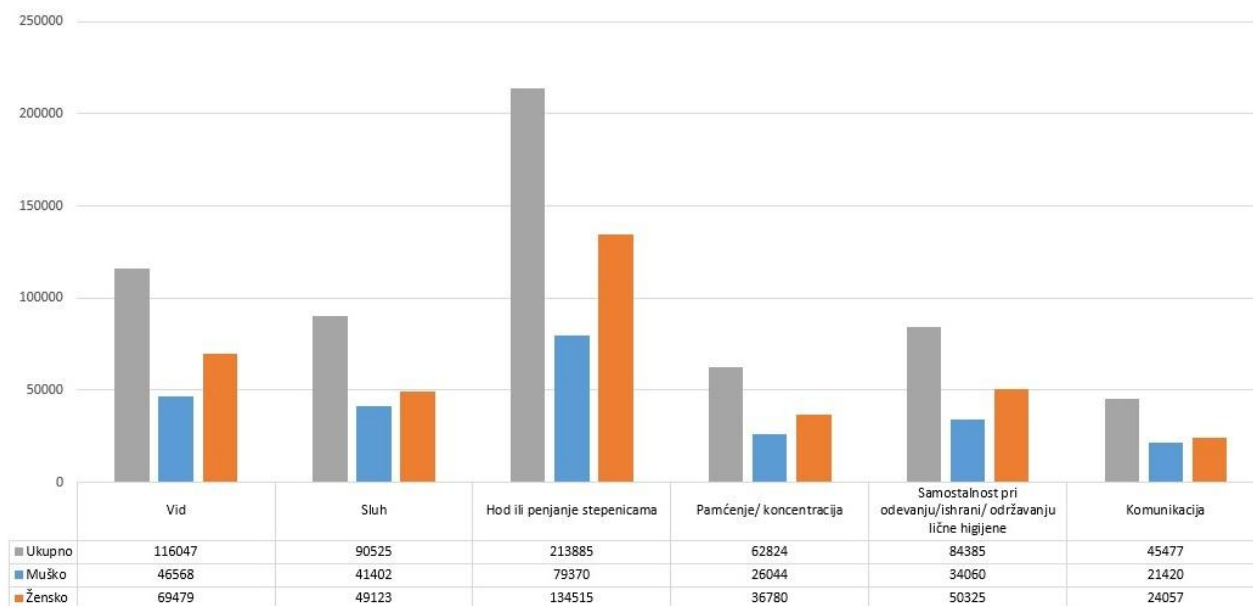
Od tega je 356.404 oseb z invalidnostjo (OZI), starih več kot dve leti, kar predstavlja približno 5,5 % celotnega prebivalstva.

Glede na spolno strukturo je delež žensk z invalidnostjo večji kot delež moških (58,4 % proti 41,6 %).

Po podatkih iz zadnjega popisa so posamezne vrste težav, ki jih osebe poročajo, naslednje:

- Težave z vidom: 116.047 oseb
- Težave s sluhom: 90.525 oseb
- Težave pri hoji / vzpenjanju po stopnicah: 213.885 oseb
- Težave s spominom / koncentracijo: 62.824 oseb
- Težave s samostojnostjo: 84.385 oseb
- Težave s komunikacijo: 45.477 oseb

(Vir: Popis 2022 – Republiški zavod za statistiko Republike Srbije)

Republika Hrvatska

Republika Hrvatska je sprejela Zakon o registru oseb z invalidnostjo (NN 64/01, NN 63/22), ki določa način zbiranja, obdelave in varovanja podatkov o osebah z invalidnostjo (OZI). Register vodi Hrvatski zavod za javno zdravstvo, delovati pa je začel leta 2002.

Na podlagi podatkov, zbranih v Registru, se vsako leto objavi vsaj eno Poročilo o osebah z invalidnostjo v Republiki Hrvatski. Poročilo vsebuje:

- splošne socio-demografske podatke o OZI,
- podatke o vrstah okvar,
- okvarah funkcionalnih sposobnosti,
- ter o vrstah pripomočkov, ki jih OZI uporabljajo,
pri čemer so podatki prikazani na ravni celotne države in posameznih županij.

Zadnje Poročilo o osebah z invalidnostjo v Republiki Hrvaški je bilo objavljeno septembra 2024 ([vir: Hrvaški zavod za javno zdravstvo](#)).

Po podatkih iz navedenega poročila je bilo na dan 16. 9. 2024 v Republiki Hrvaški 653.577 oseb z invalidnostjo, kar predstavlja 17 % celotnega prebivalstva. Od tega je 55,5 % moških, 44,5 % žensk.

Največji delež, 46,6 %, predstavljajo osebe starejše od 65 let, medtem ko je 41,1 % oseb v delovno aktivni starosti (20–64 let).

Na podlagi podatkov iz Registra zaposlenih oseb z invalidnostjo, ki ga vodi Hrvaški zavod za pokojninsko zavarovanje, je bilo v Republiki Hrvaški zaposlenih 23.325 oseb z invalidnostjo, kar predstavlja 8,7 % oseb v delovno aktivni starosti oziroma 3,5 % celotnega števila oseb z invalidnostjo.

Republika Slovenija

Med prebivalci Evropske unije (EU) več kot 15 % predstavljajo osebe z invalidnostjo (OZI), medtem ko je v Sloveniji njihov delež ocenjen na približno 12–13 %, kar pomeni, da jih — po ocenah — ni bistveno manj kot v celotni EU.

Uradnih podatkov o številu OZI v Sloveniji ni, vendar se njihovo število ocenjuje na podlagi vpisov v registre posameznih kategorij invalidnosti.

Po ocenah v Sloveniji živi med 160.000 in 170.000 oseb z invalidnostjo, med katere sodijo:

- delovni invalidi,
- otroci in mladi s posebnimi potrebami,
- vojni in civilni invalidi,
- ter osebe z zmernimi, težjimi in najtežjimi duševnimi ali telesnimi okvarami.

Od tega ima približno 8 % oseb z invalidnostjo uradno odločbo o invalidnosti v skladu z različnimi zakoni, medtem ko preostalih 5 % (po ocenah invalidskih organizacij ali njihovega članstva) predstavljajo osebe z večjimi telesnimi okvarami.

1.2. Definicija in klasifikacija invalidnosti

Po definiciji, zapisani v Konvenciji o pravicah oseb z invalidnostjo, ki so jo vse tri partnerske države podpisale, so osebe z invalidnostjo tiste, ki imajo dolgotrajne telesne, duševne, intelektualne ali senzorične okvare, ki lahko v povezavi z različnimi ovirami otežujejo njihovo polno in učinkovito sodelovanje v družbi na podlagi enakosti z drugimi.

Invaliditet klasifikujemo (grupišemo) prema:			
Uzrocima nastanka	Vremenu nastanka	Stepenu i težini	Vrstama oštećenja
<ul style="list-style-type: none">• nesreče• bolezni• poškodbe in podobno slično	<ul style="list-style-type: none">• prirojeni• pridobljeni	<i>raven poškodbe funkcionalnih sposobnosti</i>	<ul style="list-style-type: none">• okvare vida• okvare sluha• gluhoslepota• okvare govorno-glasovne komunikacije• okvare gibalnega aparata• okvare osrednjega živčnega sistema• okvare perifernega živčnega sistema• okvare drugih organov in organskih sistemov, kromosomopatije, prirojene anomalije in redke bolezni• intelektualne okvare• motnje iz avtističnega spektra• duševne okvare• več vrst okvar

1.3. Motorične motnje – osnovne značilnosti

Motorične motnje zmanjšujejo funkcionalne, izobraževalne, socialne in prilagoditvene zmožnosti posameznika. Gre za skupino različnih patoloških stanj, ki so lahko prirojena ali pridobljena, progresivna ali ne progresivna, njihova pojavnost in izraženost pa sta pri vsakem posamezniku specifični.

Motorične okvare se lahko nanašajo na težave z grobo in/ali fino motoriko rok in/ali nog, pa tudi na težave pri ohranjanju telesnega ravnotežja, kar otežuje ali onemogoča vsakodnevno delovanje osebe z invalidnostjo.

Etiološki vzroki so različni, prav tako potek bolezni, vendar je skupna značilnost odvisnost od pomoči druge osebe pri vsakodnevnih življenjskih opravilih, izobraževanju in poklicnem (delovnem) delovanju.

Motorične motnje se obravnavajo glede na:

- čas nastanka,
- naravo okvare,
- razvoj patoanatomskih in funkcionalnih sprememb,
- obseg in kakovost izpada motoričnih funkcij,
- povezanost z izpadi v drugih sistemih in organih.

Republika Srbija

Po podatkih popisa prebivalstva iz leta 2022 ima v Republiki Srbiji skupno 356.404 oseb z neko obliko invalidnosti. Natančni podatki o številu oseb z motoričnimi motnjami v dostopnih virih niso posebej razdelani. Vendar pa se v skladu z globalnimi statističnimi trendi ocenjuje, da med 7–8 % vseh oseb z invalidnostjo v Srbiji predstavljajo osebe z motoričnimi motnjami.

Republika Hrvaška

Po podatkih iz Poročila o osebah z invalidnostjo z dne 16. 9. 2024 je v Republiki Hrvaški registriranih 322.282 oseb z motoričnimi motnjami (osebe z okvarami lokomotornega sistema ter centralnega in perifernega živčnega sistema), kar predstavlja 49,3 % vseh oseb z invalidnostjo. To pomeni približno 8,3 % celotnega prebivalstva Hrvaške, kar ustreza svetovni statistiki, po kateri v povprečju 7–8 % prebivalstva predstavlja osebe s telesnimi invalidnostmi.

Na podlagi podatkov Hrvaškega zavoda za javno zdravstvo (HZJZ) ima 3,1 % oseb z invalidnostjo (20.780 oseb) prirojeno invalidnost, medtem ko ima 96,9 % oseb z invalidnostjo pridobljeno obliko invalidnosti. Če ta delež uporabimo pri osebah z motoričnimi motnjami, to pomeni, da je v Republiki Hrvaški približno 9.990 oseb s prirojenimi in 312.292 oseb s pridobljenimi motoričnimi okvarami.

Republika Slovenija

Po podatkih Statističnega urada Republike Slovenije (SURS) je bilo po popisu iz leta 2023 v državi skupaj 2.120.937 prebivalcev. Čeprav natančni podatki o številu oseb z invalidnostjo niso na voljo, se ocenjuje, da jih je približno 8 %, kar pomeni okoli 170.000 oseb.

Pomemben delež prebivalstva v Sloveniji ima težave pri gibanju, kar poudarja potrebo po dodatnih raziskavah in vzpostavitvi enotnih registrov za učinkovitejše spremljanje in podporo tej populaciji.

Od skupno 936.483 zaposlenih oseb v Sloveniji je 35.769 oseb z invalidnostjo, kar predstavlja 3,8 % (vir: Statistični urad Republike Slovenije – SURS).

Specifičnosti v zvezi z motoričnimi motnjami

Motorične okvare bistveno vplivajo na zmanjšano gibljivost in samostojnost oseb z invalidnostjo (OZI), kar posledično vodi tudi v izoliranost od socialnih stikov in lahko negativno vpliva na njihovo duševno zdravje.

Z večjo vidnostjo okvare se povečuje tudi pojav stigmatizacije, pomanjkanje čustvenega ravnotežja ter zmanjšana sposobnost prilagajanja tako na lastno invalidnost kot tudi na življenjsko in delovno okolje.

Stopnja in način, v kolikšni meri motorična motnja vpliva na celotno funkcioniranje posameznika, sta odvisna od vrste in stopnje okvare ter življenjskega obdobja, v katerem je okvara nastala.

Čim je okvara težja in bolj vidna okolici, tem večje so posledice za osebni razvoj. Če se motnja pojavi v zgodnejšem življenjskem obdobju, je verjetnost boljše prilagoditve na nove življenjske okoliščine večja.

V nasprotnem primeru, ko se motorična motnja pojavi kasneje v življenju, ta predstavlja psihično travmatičen dogodek, ki pogosto povzroči večje težave pri prilagajanju. Zato takšne osebe poleg medicinske rehabilitacije pogosto potrebujejo tudi dodatno psihosocialno podporo.

1.4. Klasifikacija motoričnih okvar

Glede na to, kateri del organizma je prizadet, motorične motnje delimo na:

- okvare lokomotornega sistema,
- okvare centralnega živčnega sistema,
- okvare perifernega živčnega sistema.

Okvare lokomotornega sistema

Lokomotorni sistem oziroma gibalni sistem sestavljajo kosti, mišice in sklepi. Med najpogostejše okvare lokomotornega sistema sodijo:

- pritlikavost (nanosomija),

- gigantizem,
- rahitis,
- osteomielitis,
- artritis,
- amputacije udov,
- deformacije hrbtenice itd.

Okvare centralnega živčnega sistema

Centralni živčni sistem je del živčnega sistema, ki ga sestavljata možgani in hrbtenjača. Predstavlja osrednji del živčnega sistema in nadzoruje gibanje vseh delov telesa. Motorične težave so pogosto posledica bolezni ali poškodb kateregakoli dela centralnega živčnega sistema.

Med najpogostejše okvare sodijo:

- encefalitis (vnetje možganskega tkiva),
- meningitis (vnetje možganskih ovojnic),
- kraniocerebralne poškodbe,
- otroška paraliza,
- multipla skleroza,
- možganski tumorji,
- cerebralna paraliza,
- možganska kap (inzult) itd.

Okvare perifernega živčnega sistema

Periferni živčni sistem sestavljajo živci in gangliji, ki se nahajajo zunaj centralnega živčnega sistema ter povezujejo možgane in hrbtenjačo z ostalimi deli telesa.

Med najpogostejše okvare perifernega živčnega sistema sodijo:

- hernija diska,
- nevropatije,

- polinevropatije,
- miastenija gravis itd.

1. OBRAZOVANJE

Izobraževanje je organiziran proces pridobivanja učnih rezultatov, torej znanja, veščin, sposobnosti in stališč, z namenom osebnostnega razvoja posameznika. Omogoča intelektualni, čustveni in socialni razvoj, krepi posameznikovo samostojno razmišljanje, sposobnost sprejemanja odločitev in prilagajanja različnim življenjskim situacijam. Predstavlja temelj vseživljenjskega učenja, ki temelji na razvoju sposobnosti posameznika za nenehno učenje, prilagajanje spremembam ter aktivno sodelovanje v družbenem, kulturnem in gospodarskem življenju sodobne družbe.

Vseživljenjsko učenje je koncept, ki pomeni učenje skozi celotno življenje. Vključuje vse oblike učenja in zajema udeležbo v različnih izobraževalnih dejavnostih z namenom stalnega izboljševanja osebnih, državljskih, družbenih in poklicnih kompetenc.

V kontekstu hitrih tehnoloških sprememb, digitalizacije in preoblikovanja delovnih mest vseživljenjsko učenje omogoča razvoj ne le strokovnih, temveč tudi ključnih kompetenc, kot so digitalna pismenost, komunikacija, reševanje problemov, timsko delo ter sposobnost prilagajanja.

Za osebe z invalidnostjo (OZI) ima vseživljenjsko učenje ključni pomen pri izboljšanju kakovosti življenja, poklicni integraciji in socialni vključenosti. Ta oblika učenja jim omogoča pridobivanje novih veščin, razširjanje znanja ter aktivno sodelovanje v družbi, kljub prirojenim ali pridobljenim telesnim in drugim oviram.

2.1. Vrste izobraževanja

Osnovne oblike izobraževanja predstavljajo formalno, neformalno in informalno učenje, ki skupaj tvorijo celovit izobraževalni sistem, usmerjen v razvoj posameznika skozi vse življenje.

Razumevanje razlik in medsebojnih povezav med temi oblikami izobraževanja je ključnega pomena za temeljno razumevanje koncepta vseživljenjskega učenja, pa tudi za oblikovanje vključujočih izobraževalnih politik.

FORMALNO

- organizovani procesi učenja koji se ostvaruju na osnovu planova i programa nastave i učenja osnovnog i srednjeg obrazovanja i studijskih programa visokog obrazovanja

NEFORMALNO

- organizovani procesi učenja odraslih koji se ostvaruju na osnovu posebnih programa, radi sticanja znanja, veština, sposobnosti i stavova usmerenih na rad, lični i socijalni razvoj

INFORMALNO

- proces samostalnog sticanja znanja, veština, vrednosti, stavova i sposobnosti odraslih, u svakodnevnom životnom, radnom i socijalnom okruženju

2.2. Neformalno izobraževanje odraslih

Neformalno izobraževanje odraslih zajema organizirane izobraževalne dejavnosti, ki potekajo zunaj formalnega izobraževalnega sistema, in so usmerjene v pridobivanje znanja, veščin in kompetenc, pomembnih za osebni, poklicni in družbeni razvoj. Ta oblika izobraževanja je prožna, praktično usmerjena in prilagojena potrebam odraslih udeležencev, ne glede na to, ali gre za strokovno izpopolnjevanje, razvoj ključnih kompetenc ali prečnih spretnosti.

Neformalno izobraževanje odraslih se najpogosteje izvaja v obliki usposabljanj, delavnic, seminarjev, treningov in podobnih izobraževalnih aktivnosti, ki jih organizirajo različne institucije, združenja in delodajalci.

Ta oblika izobraževanja predstavlja ključni odgovor na izzive, ki jih prinašajo hitre spremembe na trgu dela. V času tehnološkega napredka, digitalizacije in izginjanja tradicionalnih poklicev odrasli vse pogosteje potrebujejo nova znanja in veščine oziroma nadgradnjo obstoječih. Zaradi svoje prožnosti, dostopnosti in usmerjenosti v razvoj kompetenc neformalno izobraževanje omogoča hitro in učinkovito prilagajanje novim zahtevam delodajalcev in družbe. Predstavlja pomembno orodje za povečanje zaposljivosti, poklicne mobilnosti in aktivnega sodelovanja odraslih v sodobni družbi.

Za osebe z invalidnostjo (OZI) ima neformalno izobraževanje posebej pomembno vlogo pri njihovi poklicni integraciji in socialni vključenosti. Programi neformalnega izobraževanja so lahko prilagojeni njihovim potrebam in lahko zajemajo različna področja — od tehnologije

in obrti do psihosocialnih veščin.

Poleg tega neformalni izobraževalni programi pogosto ponujajo večjo fleksibilnost pri dostopu in metodah poučevanja, kar je izjemno koristno za osebe, ki se soočajo s telesnimi ali duševnimi izzivi.

2.3. Neformalno inkluzivno obrazovanje odraslih oseb s pridobljenim motoričnimi motnjami

Inkluzivno obrazovanje pod razumeva obrazovni sistem koji pruža jednak pristup obrazovanju svim pojedincima, bez obzira na njihove fizičke, mentalne ili socialne razlike. Zasniva se na principima jednakosti, poštovanja različitosti i stvaranju okruženja u kojem svi učenici mogu ostvariti svoj potencijal. Uključivanje OSI u proces obrazovanja ne samo da omogućava njihov razvoj, već doprinosi i razbijanju stereotipa i predrasuda u društvu.

Inkluzivno obrazovanje za odrasle osobe sa stečenim motoričkim smetnjama podrazumeva pre svega prilagođavanje postojećih obrazovnih programa kroz prilagođavanje prostora, primenu prilagođenih nastavnih metoda, korišćenje asistivnih tehnologija, izuzetno i primenu individualizovanog pristupa s obzirom na specifične potrebe osoba, a sve sa ciljem da se omogući njihova puna participacija u obrazovnom procesu.

Neformalno inkluzivno obrazovanje za odrasle osobe sa stečenim motoričkim smetnjama zahteva primenu pristupa koji su fleksibilni i omogućavaju ovim osobama da učestvuju u obrazovnim aktivnostima. Ovaj vid obrazovanja uključuje:

- onlajn kursevi i radionice, koji su posebno pogodni jer omogućavaju polaznicima da uče sopstvenim tempom i iz udobnosti sopstvenog doma;
- prilagođene materijale kao što su audio-knjige, video lekcije i druge adaptacije koje pomažu osobama sa stečenim motoričkim smetnjama da lakše pristupe sadržaju;
- podršku u vidu personalizovanih usluga koje pružaju asistenti za učenje, pomoć pri fizičkom kretanju i pristup specijalizovanim tehnologijama.

2.3. Neformalno uključujuće izobraževanje odraslih oseb s pridobljenimi motoričnimi motnjami

Vključujuće izobraževanje pomeni izobraževalni sistem, ki zagotavlja enak dostop do izobraževanja za vse posameznike, ne glede na njihove telesne, duševne ali socialne razlike. Temelji na načelih enakosti, spoštovanja različnosti in ustvarjanju okolja, v katerem lahko vsak udeleženec razvije svoj potencial.

Vključevanje oseb z invalidnostjo (OZI) v izobraževalni proces ne omogoča le njihovega

osebnega in strokovnega razvoja, temveč prispeva tudi k razbijanju stereotipov in predsodkov v družbi.

Vključujoče izobraževanje odraslih oseb s pridobljenimi motoričnimi motnjami pomeni predvsem prilagajanje obstoječih izobraževalnih programov, kar vključuje:

- prilagoditev fizičnega prostora,
- uporabo prilagojenih učnih metod,
- vključevanje asistivnih tehnologij,
- ter individualiziran pristop, ki upošteva specifične potrebe posameznikov – vse z namenom, da se omogoči polna udeležba v izobraževalnem procesu.

Neformalno vključujoče izobraževanje za odrasle osebe s pridobljenimi motoričnimi motnjami zahteva prožne pristope, ki tem osebam omogočajo dejavno sodelovanje v izobraževalnih dejavnostih.

Ta oblika izobraževanja vključuje:

- spletne tečaje in delavnice, ki so še posebej primerni, saj omogočajo udeležencem, da se učijo v lastnem tempu in v udobju svojega doma;
- prilagojene učne materiale, kot so zvočne knjige, video lekcije in druge oblike dostopnih vsebin, ki osebam s pridobljenimi motoričnimi motnjami omogočajo lažji dostop do znanja;
- osebno podporo, kot so asistenti za učenje, pomoč pri fizičnem gibanju in dostop do specializiranih tehnologij, ki pomagajo pri vključevanju v učni proces.

Tak pristop prispeva k večji enakosti, samostojnosti in socialni vključenosti oseb s pridobljenimi motoričnimi motnjami ter krepi njihovo zaposljivost in aktivno vlogo v družbi.

3.1. Individualizacija procesa usposabljanja oseb s pridobljenimi motoričnimi motnjami

Ena ključnih strategij za usposabljanje odraslih oseb s pridobljenimi motoričnimi motnjami je individualizacija učnega procesa, ki lahko vključuje tudi pripravo individualnega načrta usposabljanja.

Najprej je treba ugotoviti vrsto in stopnjo invalidnosti ter oceniti specifične potrebe posameznika. Na podlagi tega se prilagodi izobraževalni program, metode poučevanja in oblike podpore, ki se udeležencem nudijo med izobraževanjem.

Med učinkovite oblike podpore sodijo:

- organizacija individualnih pogovorov in svetovalnih srečanj,
- redno pridobivanje povratnih informacij od predavateljev in drugih udeležencev,
- priprava prilagojenih učnih gradiv.

Vsak udeleženec s pridobljeno motorično motnjo ima edinstvene potrebe, zato je treba vsako od njih individualno obravnavati pri prilagajanju programa, da bi se zagotovila učinkovita vključitev v izobraževalni proces.

Poudarek mora biti na posamezniku, ne na vrsti ali obliki invalidnosti. Pristopi, ki izhajajo zgolj iz tipologije invalidnosti in temeljijo na posplošitvah, so zastareli in neprimerni.

Individualiziran pristop v neformalnem izobraževanju odraslih temelji na začetni oceni obstoječih znanj, veščin in sposobnosti potencialnih udeležencev, lahko pa vključuje tudi postopek poklicne orientacije.

Zato morajo izvajalci usposabljanj najprej ugotoviti, katere kompetence (znanja, veščine, sposobnosti in stališča) imajo osebe s pridobljenimi motoričnimi motnjami, nato pa jim nuditi podporo pri izbiri ustreznega programa usposabljanja za poklic, ki najbolj ustreza njihovim psihofizičnim zmožnostim. Pri tem je treba upoštevati tudi motivacijo posameznika.

Stališče, da obstajajo »posebni poklici« za posamezne vrste invalidnosti, ni ustrezno. Temeljno pravilo je, da je za osebo z invalidnostjo primeren vsak poklic, ki ustreza njenim preostalim delovnim sposobnostim, predhodno pridobljenemu znanju, veščinam, osebnostnim lastnostim in motivaciji.

Cilj individualizacije procesa usposabljanja je omogočiti osebam s pridobljenimi motoričnimi motnjami hitrejšo in učinkovitejšo doseganje načrtovanih učnih izidov.

Poudarek je na prepoznavanju in izkoriščanju obstoječega znanja, spretnosti in potenciala posameznika, pri čemer se z uporabo prilagojene metodologije in razumnih prilagoditev zmanjšajo težave pri obvladovanju učnega programa, kolikor je to objektivno mogoče.

Gre za dvosmeren proces, ki zahteva sodelovanje vseh udeležencev – oseb s pridobljenimi motoričnimi motnjami in predavateljev.

Fokus je na prožnosti izobraževalca in zmožnosti prilagajanja programa ter metod usposabljanja, ob aktivni in stalni vključenosti udeleženca – osebe s pridobljeno motorično motnjo.

FAZA 1: Zbiranje informacij

Prvi korak pri uporabi Univerzalne matrice, na podlagi katere je mogoče izbrati ustrezno vrsto prilagoditve programa usposabljanja za osebe s pridobljenimi motoričnimi motnjami, je zbiranje informacij.

Cilj te faze je ugotoviti, kako in v kolikšni meri lahko zbrane informacije vplivajo na uspešno izvedbo programa in doseganje načrtovanih učnih izidov.

Zbiranje informacij o invalidnosti

(pridobivanje podatkov o vrsti in stopnji motenj, ki so posledica pridobljene motorične okvare)

Za ustrezno vključitev osebe s pridobljeno motorično motnjo v proces usposabljanja je pomembno spoznati konkretne težave, s katerimi se posameznik sooča. Najpomembnejši vir informacij je vedno sama oseba.

Poudarek mora biti na odprti in spoštljivi komunikaciji, v kateri imata obe strani možnost deliti informacije, ki jih štejeta za pomembne za sodelovanje.

Včasih bo oseba navedla konkretno diagnozo, drugič pa bo opisala naravo svojih težav in izzivov v vsakdanjem življenju. Pogosto bo pripravljena deliti zdravstveno ali drugo dokumentacijo – v tem primeru jo je priporočljivo pregledati in analizirati. Odgovornost obeh strani je, da skupaj presodita, v kolikšni meri bi opisane motorične motnje lahko vplivale na uspešnost udeležbe v programu usposabljanja.

Tudi osebe, ki spremljajo OZI, so lahko relevanten vir informacij, vendar je nujno, da se vsa komunikacija z njimi izvaja v prisotnosti same osebe, ki se zanima za izobraževanje.

Priporočljivo je tudi iskati dodatne vire informacij – v strokovni literaturi obstajajo zanesljivi viri, ki ponujajo podatke o različnih vrstah invalidnosti in njihovih posledicah. V večjih mestih pogosto delujejo združenja in zveze oseb z invalidnostjo, ki imajo dragocene resurse in izkušnje, uporabne pri vključevanju oseb z invalidnostjo v izobraževalne programe.

Zbiranje informacij o osebah z invalidnostjo

(pridobivanje podatkov o značilnostih osebe: interesih, pridobljenem znanju, izkušnjah, hobijih, dodatnih zdravstvenih potrebah ter načinih zadovoljevanja potreb, povezanih z invalidnostjo)

Pomembno je spoznati posameznika in njegove osebne značilnosti, pa tudi način, kako se spoprijema z izzivi, ki izhajajo iz pridobljenih motoričnih motenj.

Pri tem je treba poudariti, da ima izobraževalna ustanova pravico zahtevati samo tiste podatke, ki so nujni za vključitev v učni proces, in ne sme posegati v zasebnost posameznika. Udeleženec ima pravico zavrni pogovor o teh temah, vendar ima v tem primeru organizator usposabljanja pravico, da ga ne vključi v program, če nima dovolj relevantnih informacij za ustrezno prilagoditev izobraževalnega procesa.

Zbiranje informacij o možnih vrstah prilagoditev

(pridobivanje podatkov o vrstah prilagoditev glede na ugotovljeno vrsto invalidnosti)

V okviru prve faze zbiranja informacij je koristno ugotoviti, na katere načine je mogoče v učnem procesu kompenzirati težave, ki izhajajo iz določene vrste invalidnosti, z izbiro različnih oblik razumnih prilagoditev.

Za specifične vrste motenj obstajajo preverjene metode in tehnike poučevanja, pa tudi ustrezne

asistivne tehnologije, ki omogočajo učinkovitejše vključevanje udeležencev z invalidnostjo v proces usposabljanja.

Pomembno je poudariti, da izobraževalcu ni treba postati strokovnjak za določeno vrsto invalidnosti – bistveno je, da zna ustvarjalno uporabiti vse razpoložljive vire za vključitev osebe s pridobljenimi motoričnimi motnjami v program usposabljanja.

V tej fazi je ponovno ključno zagotoviti odprto in jasno komunikacijo ter prostor za izmenjavo idej med predavateljem in osebo z invalidnostjo. Pogosto bo udeleženec sam predlagal določene prilagoditve, ki jih potrebuje. Za dodatne ideje in praktično podporo se lahko obrnete na organizacije in strokovnjake, specializirane za delo z osebami z invalidnostjo, ki imajo dragocene izkušnje in orodja za pomoč pri oblikovanju vključujočih učnih rešitev.

FAZA 2: Izbira ustrezne vrste prilagoditve

Druga faza – izbira ustrezne vrste prilagoditve – zajema proces, v katerem se analizirajo predhodno zbrane informacije, da bi bilo izbrano prilagajanje v skladu z načeli neformalnega izobraževanja odraslih in da bi se lahko sprejela ustrezna odločitev o vrsti prilagoditve, ki bo uporabljena v praksi.

Pri tem se funkcionalnost in ustreznost možnih prilagoditev programa usposabljanja presoja na podlagi naslednjih kriterijev:

- koristnost,
- ekonomičnost,
- smiselnost in
- trajnost (održljivost).

Da bi ugotovili, ali prilagojeni programi izpolnjujejo navedene kriterije, morajo izvajalci usposabljanj odgovoriti na naslednja vprašanja:

- Ali bi izbrana prilagoditev bila koristna za osebo z invalidnostjo – torej za potencialnega udeleženca s pridobljeno motorično motnjo?

Načelo koristnosti

Čeprav so nekatere prilagoditve standardizirane in povezane z določeno vrsto invalidnosti, to ne pomeni, da bodo ustrezale vsem osebami z invalidnostjo (OZI). Da bi bila prilagoditev učnega

programa res koristna, mora potencialni udeleženec znati funkcionalno uporabljati ponujene prilagoditve in jih dejansko uporabljati med usposabljanjem.

- Ali je izbrana prilagoditev sprejemljiva tudi za izvajalca neformalnega izobraževanja odraslih?
-

Načelo ekonomičnosti

V okviru načela ekonomičnosti je pomembno oceniti razmerje med vloženi sredstvi in koristmi, ki jih prinaša prilagoditev programa. Čeprav ima vsakdo pravico sodelovati v izobraževanju odraslih, prilagoditev programa ne sme ogroziti integritete nobene strani v učnem procesu.

Če je prilagoditev uporabna, vendar presega zmogljivosti tako izvajalca kot udeleženca, je treba poiskati drugo obliko prilagoditve.

Če ni mogoče najti ustrezne alternativne rešitve, je pravilno in odgovorno odločiti, da oseba s pridobljeno motorično motnjo ne sodeluje v programu, saj se s tem ščiti posameznika in hkrati ohranja kakovost in standard storitve.

- Ali bo izbrana prilagoditev prispevala k doseganju načrtovanih učnih izidov?
-

Načelo smiselnosti (svrsishodnosti)

Uspešnost vsakega izobraževalnega programa se meri z doseganjem vnaprej določenih učnih izidov. Zato mora oseba z invalidnostjo po zaključku programa – ob razumni prilagoditvi in uporabi asistivnih tehnologij – biti zmožna doseči postavljene učne cilje. Izbrana vrsta prilagoditve mora torej v največji možni meri podpirati doseganje učnih rezultatov, ne da bi pri tem zmanjšala kakovost ali cilje izobraževanja.

- Ali je izbrana prilagoditev vzdržna skozi celoten proces usposabljanja?

Načelo trajnosti (održivosti)

Poleg koristnosti, ekonomičnosti in smiselnosti mora biti prilagoditev tudi trajna in izvedljiva v praksi.

Pomembno je realno oceniti organizacijske in kadrovske zmogljivosti ter ponuditi le tisto, kar se lahko dosledno izvaja skozi celoten potek usposabljanja.

Za vsakega novega udeleženca s pridobljeno motorično motnjo je treba pripraviti novo

individualno oceno potreb, saj tudi pri podobnih oblikah invalidnosti lahko obstajajo razlike v posledicah, potrebah in pristopih.

FAZA 3: Izvedba izbrane prilagoditve

Ko je izbrana vrsta prilagoditve programa, ki izpolnjuje vse zgoraj navedene kriterije, se lahko oseba s pridobljeno motorično motnjo vključi v program usposabljanja.

To je izjemno zahtevna faza, saj je treba v praksi preveriti, kako izbrana prilagoditev dejansko deluje.

Sledi torej praktična uporaba in spremljanje rezultatov v realnih pogojih.

Če so bile predhodne faze skrbno izvedene, obstaja velika verjetnost, da bo proces potekal uspešno in v skladu s pričakovanji.

Vendar pa je treba upoštevati možnost nepredvidenih okoliščin, ki lahko vplivajo na končni izid usposabljanja, zato mora izvajalec ohraniti prožnost, pripravljenost na prilagoditve in stalno komunikacijo z udeležencem.

FAZA 4: Preverjanje funkcionalnosti prilagoditve

Pomembno je, da se med celotnim procesom usposabljanja neprestano preverja, ali izbrana prilagoditev programa še vedno izpolnjuje vse štiri kriterije – koristnost, ekonomičnost, smiselnost in trajnost.

Ti kriteriji ne omogočajo zgolj vključitev oseb z invalidnostjo (OZI), temveč tudi izenačujejo njihove možnosti z možnostmi ostalih udeležencev usposabljanj.

Z razgovori z udeleženci in opazovanjem učnega procesa je mogoče zbrati dragocene informacije za oceno učinkovitosti prilagoditve.

Izvajalci usposabljanj lahko preverijo funkcionalnost in učinkovitost prilagoditve z odgovori na naslednja štiri vprašanja:

- Ali se je prilagojeno usposabljanje izkazalo kot koristno za osebe s pridobljenimi motoričnimi motnjami?
- Ali je prilagoditev dolgoročno sprejemljiva za organizacijo, ki izvaja usposabljanje?
- Ali je izvedena prilagoditev prispevala k doseganju načrtovanih učnih izidov?
- Ali je taka prilagoditev trajnostna skozi celoten proces izobraževanja?

FAZA 5: Sprejem odločitve o funkcionalnosti prilagoditve

V tej fazi je potrebno analizirati zbrane podatke glede na izpolnjevanje načel koristnosti, ekonomičnosti, smiselnosti in trajnosti, ter **nato** sprejeti odločitev o nadaljnjem izvajanju ali spremembi prilagoditve usposabljanja za osebe s pridobljenimi motoričnimi motnjami.

Če se ugotovi, da prilagoditev deluje učinkovito v vseh elementih, je priporočljivo nadaljevati z njenim izvajanjem in razvijati nadaljnje aktivnosti implementacije. Če pa se ugotovi, da je prilagoditev pomanjkljiva glede enega ali več načel funkcionalnosti, je treba vrniti se na prvi korak **in** ponovno analizirati Univerzalno matrico, da bi se za posamezno osebo s pridobljenimi motoričnimi motnjami izbrala ustrežnejša in bolj funkcionalna prilagoditev.

Potrebno je poudariti, da se opisane faze Univerzalne matrice lahko uporabijo za vsakega udeleženca – OZI – ne glede na vrsto izobraževalnega programa.

Poleg tega se Univerzalna matrica lahko uporabi tudi za osebe brez invalidnosti, saj lahko tudi one imajo specifične potrebe.

Prava inkluzija pomeni, da so vse razlike dobrodošle in da se uporabljajo kot priložnost za bogatenje skupne učne izkušnje.

3.1. Ustvarjanje vključujočega učnega okolja za usposabljanje oseb s pridobljenimi motoričnimi motnjami

Vključujoče učno okolje za usposabljanje oseb s pridobljenimi motoričnimi motnjami je mogoče vzpostaviti predvsem z uporabo univerzalnega oblikovanja za učenje (Universal Design for Learning – UDL) že v začetni fazi načrtovanja in priprave programov usposabljanja, ter z upoštevanjem načel vključujoče komunikacije v samem procesu poučevanja.

Uporaba univerzalnega oblikovanja za učenje (UDL)

Organizatorji izobraževanja odraslih morajo upoštevati, da imajo udeleženci različne zmožnosti in potrebe, vključno z osebami s pridobljenimi motoričnimi motnjami. Da bi bili programi resnično vključujoči, je treba že od začetka načrtovati programe, procese in storitve na vključujoč način.

Koncept Univerzalnega oblikovanja za učenje (UDL) predstavlja sklop načel za razvoj učnih programov, ki vsem posameznikom omogočajo enake možnosti za učenje.

Z zagotavljanjem enakih možnosti za vse udeležence ta pristop povečuje njihovo motivacijo za učenje, spodbuja aktivno sodelovanje in sodelovalno učno okolje, ne glede na njihove telesne ali druge omejitve.

Uporaba načel univerzalnega oblikovanja za učenje omogoča ustvarjanje vključujočega okolja za usposabljanje odraslih, kjer so jasno določeni cilji, vloge in odgovornosti vseh udeležencev v izobraževalnem procesu.

V takem okolju ima vsak udeleženec možnost razviti svoj polni potencial.

Zakaj vključiti UDL že v fazi načrtovanja programa

Strategije univerzalnega oblikovanja za učenje je pomembno vključiti že v začetni fazi načrtovanja in razvoja programa, saj se s tem:

- zmanjša potreba po kasnejših dodatnih prilagoditvah,
- predvidijo različne metode za prilagajanje programov različnim skupinam udeležencev,
- in s tem zagotovi večja dostopnost in učinkovitost izobraževanja.

Primeri strategij univerzalnega oblikovanja za učenje

- Prilagajanje metod poučevanja, da bi se zadovoljile potrebe različnih tipov udeležencev – z uvajanjem prožnejših pristopov in tehnik dela z odraslimi.
- Ponujanje več načinov delovanja, izražanja in vključevanja v proces učenja, prilagojenih vsem udeležencem, vključno z osebami z invalidnostjo. To vključuje tudi različne načine predstavljanja informacij ter možnost dodatnih pojasnil za tiste, ki počasneje dosegajo učne cilje.
- Uporaba različnih tehnologij, kot so avdio-, video- in digitalni učni formati, multimedijska učna gradiva, digitalna orodja in rešitve, ki temeljijo na umetni inteligenci, kar omogoča večjo interaktivnost in dostopnost učnih vsebin.
- Omogočanje dostopa do ustreznih virov in podpornih storitev za izobraževalce pri izvajanju univerzalnega oblikovanja za učenje.

To vključuje strokovno usposabljanje učiteljev in mentorjev, da bolje razumejo okvir UDL in njegov vpliv na učne izide udeležencev.

Stalno strokovno izpopolnjevanje izvajalcev usposabljanj je ključno, da se zagotovi pravilna in učinkovita uporaba modela UDL ter da se s tem omogoči, da vsi udeleženci – ne glede na morebitne ovire – dosežejo svoj polni potencial in pridobijo ustrezne kompetence.

- Spodbujanje sodelovanja med udeleženci usposabljanj, kar vključuje tudi peer learning aktivnosti – torej učenje med vrstniki oziroma učenje od drugih udeležencev izobraževanja. Ta strategija pomembno prispeva k socialni inkluziji in preprečuje občutek izoliranosti pri osebah z invalidnostjo (OZI).

- Spodbujanje kulture povratnih informacij, **tako s strani** predavateljev **kot tudi** ostalih udeležencev.

Povratne informacije so ključne za uspešno obvladovanje učnih vsebin, zlasti pri udeležencih, ki imajo težave pri doseganju učnih ciljev, predvidenih s programom.

Pri tem je pomembno, da se ob dajanju povratnih informacij nudi tudi psihološka podpora, saj lahko pridobljene motorične motnje pomembno vplivajo na čustveno stanje in samozavest odraslih oseb.

- Spodbujanje fleksibilnosti pri preverjanju pridobljenega znanja in spretnosti, ob predpostavki, da mora biti ocenjevanje učnih izidov prilagojeno različnim skupinam udeležencev.

To pomeni, da je treba omogočiti različne oblike preverjanja znanja, ki upoštevajo specifične zmožnosti posameznikov, ne da bi pri tem zmanjšali zahtevnost ali veljavnost učnega procesa.

3.1. Vključujoča komunikacija pri usposabljanju oseb s pridobljenimi motoričnimi motnjami

Izvajalci izobraževalnih aktivnosti za odrasle imajo odgovornost, da spodbujajo odprto, spoštljivo, empatično in sodelovalno komunikacijo, torej vključujočo komunikacijo. S pridobivanjem povratnih informacij od udeležencev lahko organizatorji usposabljanj postanejo bolj ozaveščeni o ovirah, s katerimi se soočajo osebe s pridobljenimi motoričnimi motnjami, in temu ustrezno ustvarijo okolje, ki podpira vključujočo komunikacijo.

Kaj se je treba izogibati pri vzpostavljanju vključujoče komunikacije

Pri delu z osebami z invalidnostjo (OZI) je treba zavestno izogibati določenim vedenjskim vzorcem, ki lahko ovirajo pristno in spoštljivo komunikacijo.

Eden od pogostih izzivov je t. i. »nezavedna pristranskost« – negativni stereotipi, predsodki ali napačna prepričanja o osebah z invalidnostjo, ki se lahko oblikujejo ne glede na to, ali se posameznik sam vidi kot odprt in nepristranski.

Vzroki zanjo so lahko vzgoja, osebne izkušnje, medijske dezinformacije ali pomanjkanje stika z osebami z invalidnostjo.

Primeri nezavedne pristranskosti, ki se jim je treba izogibati pri usposabljanju oseb s pridobljenimi motoričnimi motnjami:

- Podcenjevanje sposobnosti – samodejno domnevanje, da oseba z invalidnostjo ni sposobna opraviti določenega dela ali naloge.
- Pretirano pomilovanje – osredotočanje na invalidnost namesto na osebo kot celoto, kar vodi v pokroviteljski odnos.
- Izogibanje – nezavedno izogibanje socialnim stikom zaradi nelagodja ali negotovosti, kako se obnašati v prisotnosti osebe z invalidnostjo.
- Heroizacija – pretirano hvaljenje oseb z invalidnostjo za vsakdanje dejavnosti, kar lahko deluje pokroviteljsko in ponižujoče.

Nasveti za izboljšanje vključujoče komunikacije

Da bi se izognili navedenim pastem, je priporočljivo upoštevati naslednje smernice:

- Bodite zavestni svojih stališč in morebitnih predsodkov, ki lahko ovirajo vključujočo komunikacijo.
- Spoznajte svoje udeležence in se prilagodite njihovim specifičnim potrebam.
- Premislite, kaj že veste o osebah z motoričnimi motnjami.
- Bodite neposredni v pogovoru, hkrati pa ohranite diskretnost in zaupnost.
- Postavljajte preprosta in jasna vprašanja.
- Več poslušajte, manj govorite – vadite aktivno poslušanje.
- Po potrebi postavljajte dodatna vprašanja.
- Ne bojte se vprašati tistega, kar bi drugi morda imeli za »neumno« vprašanje – iskrenost gradi zaupanje.

Pravila spoštljivega komuniciranja z osebami s pridobljenimi motoričnimi motnjami

- Če opazite, da nekdo potrebuje pomoč, vprašajte, kako lahko pomagate, namesto da ukrepate samoiniciativno.
- Če ima oseba omejeno gibljivost ene roke, se brez zadržkov rokujte z drugo.
- Če z osebo v invalidskem vozičku vodite daljši pogovor, usedite se, da boste na isti višini in gledali iz oči v oči.
- Ne naslanjajte se na invalidski voziček ali druge pripomočke – ti so del osebnega prostora uporabnika.
- Bodite potrpežljivi, saj oseba s pridobljenimi motoričnimi ovirami lahko potrebuje več časa za določene aktivnosti.
- Ne izražajte usmiljenja – obravnavajte osebo kot enakovredno, ker to tudi je.
- Govorite neposredno z osebo z motoričnimi motnjami, ne z njenim asistentom ali spremljevalcem.

Vaja empatije v komunikaciji

Za pristno vključujočo komunikacijo je ključno razvijati empatijo – sposobnost, da se vživimo v položaj druge osebe. To pomaga bolje razumeti čustva, vedenje in razmišljanje drugih. Nekatero preproste tehnike za krepitev empatije so:

- »Hodite v tujih čevljih« – poskusite si predstavljati, kako se počuti oseba z motoričnimi ovirami v določenih situacijah.
- Zamislite sebe v enakih okoliščinah – kako bi se vi počutili, če bi se znašli v isti situaciji, in uporabite to spoznanje za bolj sočutno komunikacijo.
- Redno prakticirajte empatijo – če se trudite gledati stvari z vidika drugega, boste hitreje prepoznali, kdaj komunikacija ni vključujoča.

Empatična komunikacija vodi k boljšemu razumevanju, večji jasnosti, bogatejšim odnosom, višji produktivnosti in boljšemu počutju vseh vpletenih.

3.1. Usposabljanje kadrov v izobraževanju odraslih za delo z osebami s pridobljenimi motoričnimi motnjami

Vloga predavatelja je ključnega pomena pri ustvarjanju vključujočega učnega okolja za osebe s pridobljenimi motoričnimi motnjami – okolja, v katerem različnost ni le priznana, temveč tudi aktivno sprejeta, ter v katerem se spodbuja medsebojno spoštovanje in razumevanje.

S ponujanjem prilagojene in individualizirane podpore, postavljanjem realnih ciljev ter spodbujanjem motivacije za dosežke, lahko predavatelji pri osebah s pridobljenimi motoričnimi motnjami okrepijo samozavest, motiviranost, samouresničitev in navdušenje nad učenjem.

Krepitev andragoških kompetenc izobraževalnega osebja

Da bi bili predavatelji in inštruktorji praktičnega usposabljanja ustrezno pripravljene za delo z osebami s pridobljenimi motoričnimi motnjami, jim je treba omogočiti pridobitev ustreznih andragoških kompetenc za delo z osebami z invalidnostjo (OZI) ter stalno strokovno izpopolnjevanje na tem področju.

To vključuje tudi usposabljanje za učinkovito uporabo asistivnih tehnologij, ki lahko olajšajo proces učenja in sodelovanja oseb s pridobljenimi motoričnimi motnjami.

Teme, ki naj jih obsega izobraževanje predavateljev

Izobraževanje pedagogov, andragogov in inštruktorjev, ki delajo z osebami s pridobljenimi motoričnimi motnjami, naj vključuje naslednje teme:

- razumevanje različnih vrst motoričnih motenj;
- prilagajanje učnega in delovnega prostora;
- uporaba pripomočkov in asistivnih tehnologij;
- preprečevanje poškodb in zagotavljanje varnosti;
- vzpostavljanje ustrezne komunikacije in zagotavljanje čustvene podpore;
- pristopi k motiviranju udeležencev in razvijanju samozavesti.

Predavatelji morajo biti seznanjeni z zakonodajo, ki ureja pravice oseb z invalidnostjo, pa tudi z možnostmi pridobivanja finančnih sredstev iz različnih nacionalnih in evropskih skladov ali grantov, ki omogočajo:

- financiranje strokovnega usposabljanja,
- izvedbo prilagoditev učnega okolja,
- razvoj novih terapevtskih metod in
- izboljšanje splošne dostopnosti za OZI.

Učinkovita uporaba teh sredstev lahko izobraževalnim organizacijam in izvajalcem usposabljanj omogoči, da okrepijo svoje zmogljivosti ter zagotovijo kakovostnejšo in učinkovitejšo podporo osebami s pridobljenimi motoričnimi motnjami.

Vloga strokovnih sodelavcev

Strokovni sodelavci v izobraževanju odraslih – kot so andragogi, pedagogi, psihologi in drugi strokovnjaki – imajo pomembno vlogo pri zagotavljanju stalne podpore osebam s pridobljenimi motoričnimi motnjami pred, med in po usposabljanju.

Poleg tega lahko strokovni sodelavci pomagajo tudi pri:

- prilagajanju učnih programov glede na potrebe udeležencev,
- podpori predavateljem in inštruktorjem praktičnega usposabljanja,
- ocenjevanju psihofizičnih sposobnosti oseb s pridobljenimi motoričnimi motnjami,
- pripravi andragoškega profila posameznega udeleženca ter
- izdelavi individualnega načrta podpore in izobraževanja.

S takšnim celostnim pristopom se zagotavlja, da imajo osebe s pridobljenimi motoričnimi motnjami enake možnosti za učenje, napredek in vključevanje v družbo, obenem pa se krepi kompetentnost in občutljivost izobraževalnega osebja za delo v resnično vključujočem učnem okolju.

3.1. Podpora izobraževalca v procesu samoaktualizacije potencialov oseb s pridobljenimi motoričnimi motnjami

Uporaba prilagojenih metod in tehnik za usposabljanje oseb s pridobljenimi motoričnimi motnjami med izvajanjem programov usposabljanj, ki smo jih do zdaj opisali v tem poglavju, ima cilj ustvariti pogoje za pozitivno psihološko nadgradnjo in samopotrditve oseb z oviranostjo, oziroma za njihovo samo aktualizacijo. Znano je namreč, da se posamezniki v večini primerov ne morejo usmeriti v notranjo rast, če imajo občutek izoliranosti, neinformiranosti, diskriminacije, omejene svobode, nizke stopnje samospoštovanja ipd.

Samo aktualizacija osebnih potencialov oseb s pridobljenimi motoričnimi motnjami se nanaša na proces, v katerem oseba s telesnimi omejitvami, nastalimi kot posledica poškodbe, bolezni ali drugih dejavnikov, stremi k razvoju in uresničitvi svojih notranjih zmogljivosti, doseganju višje ravni samostojnosti in neodvisnosti ter kar največji izrabi svojih življenjskih potencialov. To vključuje ne le telesne sposobnosti, temveč tudi čustveno, intelektualno in socialno dimenzijo. Samo aktualizacija je eden ključnih ciljev v vsaki rehabilitaciji, pa tudi v izobraževalnem procesu, saj pomaga posamezniku, da se osvobodi negativnih stališč,

prepozna svoje sposobnosti, postavi realne cilje in aktivno dela na njihovem uresničevanju. Za osebe s pridobljenimi motoričnimi motnjami je ta proces posebej pomemben, saj jim omogoča, da najdejo dodatni smisel in življenjski namen kljub fizičnim omejitvam.

Ključni vidiki samo aktualizacije za osebe s pridobljenimi motoričnimi motnjami vključujejo naslednje:

- ***Sprejemanje novih možnosti in prilagajanje***

Prvi korak k samo aktualizaciji je sprejemanje nove stvarnosti in novih možnosti.

Motorične motnje, ki nastanejo v življenjskem obdobju, lahko povzročijo spremembe v načinu življenja, potrebah ter psihofizičnih sposobnostih. Čeprav telesne omejitve lahko vplivajo na kakovost življenja, je pomembno postavljati cilje, ki so dosegljivi, a hkrati tudi izzivalni, kot so cilji na področju izobraževanja, zaposlovanja ali socialnih odnosov.

- ***Razvijanje čustvene odpornosti in pozitivnega odnosa do sebe***

Osebe s pridobljenimi motoričnimi motnjami se soočajo z izzivi, ki lahko vplivajo na njihovo duševno in čustveno zdravje. Delo na čustveni odpornosti jim omogoča premagovanje ovir in pozitivnejši pogled na življenje.

- ***Razvijanje socialnih veščin in ohranjanje socialnih stikov***

Zelo pomembno je, da oseba s pridobljenimi motoričnimi motnjami ne postane izolirana, temveč da aktivno ohranja socialne stike in razvija medosebne odnose. Socialna integracija pomembno vpliva na čustveno dobro počutje in občutek pripadnosti.

- ***Fizična rehabilitacija in ohranjanje zdravja***

Fizična rehabilitacija oseb z motoričnimi motnjami prispeva k izboljšanju moči, gibljivosti, ravnotežja in mobilnosti. Sprejemanje in premagovanje pridobljenih motoričnih motenj pri odraslih, ob podpori različnih strokovnjakov, lahko bistveno izboljša kakovost njihovega življenja ter olajša vsakodnevne aktivnosti. Ker imajo odrasli pogosto že izoblikovane vedenjske vzorce, čustvene reakcije in življenjski slog, mora biti pristop celosten ter zajemati fizične, čustvene, socialne in psihološke vidike.

- ***Učenje novih veščin in razvijanje osebnih zmožnosti***

Skozi izobraževanje, usposabljanje, različne obuke in strokovno izpopolnjevanje lahko osebe z motoričnimi motnjami razvijajo nove veščine in pridobijo nova znanja, ki lahko vodijo do boljših zaposlitvenih priložnosti, osebnega razvoja ter višje ravni samostojnosti. Veliko oseb s pridobljenimi motoričnimi motnjami se predčasno upokoji zaradi zmanjšanih fizičnih sposobnosti. Vendar pa lahko z neprekinjeno edukacijo in

usposabljanjem ohranjajo ali celo izboljšajo svoje delovne potencialne, s čimer povečajo možnosti za nadaljnjo zaposlitev ali prilagoditev novim delovnim vlogam, ki ne zahtevajo večjih fizičnih naporov. Tak pristop zmanjšuje potrebo po predčasnem upokojevanju, saj se oseba lahko prilagodi novim zahtevam trga dela ter ostane aktivna in produktivna.

V procesu samo aktualizacije osebam s pridobljenimi motoričnimi motnjami lahko ponudimo različne vrste podpore, med katerimi izstopajo naslednje:

Podpora skozi edukacijo

Osebam z motoričnimi motnjami je mogoče ponuditi različne oblike podpore v procesu samo aktualizacije, med katere spada tudi podpora skozi izobraževanje. Edukatorji lahko z različnimi oblikami učenja pomagajo odraslim z motoričnimi motnjami, da nadaljujejo izobraževanje – bodisi z izpopolnjevanjem že obstoječih veščin bodisi s pridobivanjem novih, da bi na ta način povrnili svojo poklicno funkcionalnost. Možnost individualizacije izobraževanja, kot so prilagoditve prostora, uporaba asistivne tehnologije, prilagoditve učnih gradiv, metod in tehnik učenja ter tempa izvajanja izobraževanja, omogoča odraslim z motoričnimi motnjami učenje v podpirajočem inkluzivnem okolju. To okolje upošteva njihove potrebe in učni stil, kar pozitivno vpliva na njihovo motivacijo, samozavest in uspeh pri pridobivanju novih znanj in veščin.

Podpora fizioterapevta in delovnega terapevta

Fizioterapija in delovna terapija sta temelj rehabilitacije motoričnih motenj, saj pomagata odraslim izboljšati fizično funkcionalnost ter se v največji možni meri vrniti v vsakdanje življenje s čim večjo samostojnostjo in neodvisnostjo.

Podpora družine in skupnosti

Socialna podpora, zlasti podpora družine in prijateljev, je ključna pri sprejemanju in premagovanju motoričnih motenj.

- Edukacija družine: Usposabljanje družinskih članov in prijateljev o tem, kako zagotavljati fizično in čustveno podporo osebi z motoričnimi motnjami, je lahko izjemno koristno.*
- Vključevanje v skupnost: Pomoč pri vključevanju osebe v socialne aktivnosti in skupne pobude lahko pozitivno vpliva na njeno duševno zdravje. Skupinske terapije, športne aktivnosti ali udejstvovanje v hobijih in družabnih dogodkih so le nekateri načini spodbujanja procesa samo aktualizacije.*

Psihološka podpora in čustvena rehabilitacija

Motorične motnje lahko močno vplivajo na čustveno stanje in samozavest odraslih oseb, še posebej, ko gre za spremembe v načinu življenja ter psihofizičnih in delovnih sposobnostih. Bolezen ali nesreča, ki sta povzročili motorične težave, prekine ustaljen življenjski tok in zahtevata prilagoditev ne le na invalidnost, temveč tudi na nove vzorce in pristope k vsakdanjemu življenju, pa tudi izobraževalnim aktivnostim.

Novo življenjsko obdobje zahteva, da oseba s pridobljenimi motoričnimi motnjami najde nove načine funkcioniranja, ob tem pa potrebuje podporo bližnjih, pa tudi strokovnjakov, če je to potrebno. Občutek »nisem sam(a)« je v takšnih trenutkih izjemno pomemben, saj osebo z novo nastalo invalidnostjo na začetku pogosto preplavi občutek nemoči. Eden glavnih izzivov postane, kako iz faze »ne morem« preiti v fazo izrečeno in nato uresničeno »zmorem«. Zato je psihološka podpora ključnega pomena pri sprejemanju in premagovanju invalidnosti, da oseba s pridobljenimi motoričnimi motnjami uspešno premaga vse te izzive.

Kot zelo uporaben pristop pri sprejemanju invalidnosti se je izkazala t. i. vrstniška podpora (peer support). Ta oblika podpore predstavlja prenos pozitivnih izkušenj s strani osebe, ki je svoj invalidnost uspešno prebrodila, na drugo osebo s podobnim ali skoraj enakim izzivom. Na ta način osebe s pridobljenimi motoričnimi motnjami prenašajo svoja izkustva, znanja, čustvena doživetja, socialne interakcije ter vrste pomoči in podpore, ki so jih prejele med procesom prilagajanja novim okoliščinam.

Pokazalo se je, da je samo aktualizacija povezana s številnimi zaželenimi izidi: izboljšanim čustvenim zdravjem, večjo ustvarjalnostjo, večjo strpnostjo, manjšim občutkom manjvrednosti, okrepljeno samozavestjo in samospoštovanjem ter boljšimi izobraževalnimi dosežki.

4. Razumno prilagajanje v izobraževanju odraslih za osebe s pridobljenimi motoričnimi motnjami

Razumno prilagajanje pomeni izvajanje ustreznih ukrepov in postopkov, s katerimi se osebam z invalidnostjo – v tem primeru osebam s pridobljenimi motoričnimi motnjami – zagotavlja enakopravnost pri spoštovanju človekovih pravic in temeljnih svoboščin, ter načelo enake obravnave. Cilj je omogočiti nediskriminatoren dostop in enakovredno sodelovanje v izobraževanju, zaposlovanju in vseh drugih segmentih družbenega življenja.

Prilagajanje programov neformalnega izobraževanja odraslih in uporaba različnih oblik in metod razumnega prilagajanja za osebe s pridobljenimi motoričnimi motnjami sta tesno povezana in se medsebojno dopolnjujeta, s čimer se ustvarja vključujoče izobraževalno okolje.

V kontekstu izobraževanja odraslih oseb s pridobljenimi motoričnimi motnjami razumno prilagajanje vključuje dve osnovni področji:

- prostorsko prilagajanje in
- tehnično prilagajanje.

4.1. Prostorsko prilagajanje

Prostorsko prilagajanje pomeni prilagoditev objekta in učnih prostorov, v katerih poteka usposabljanje oseb z invalidnostjo, ter odpravo obstoječih arhitekturnih ovir. Na ta način se osebam z invalidnostjo omogoči nemoten dostop do stavbe, v kateri poteka izobraževanje, kot tudi gibanje, bivanje in učenje v učilnicah.

Odrasle osebe s pridobljenimi motoričnimi motnjami se lahko soočajo z **resnimi ovirami** v tradicionalnih učnih okoljih – predvsem zaradi **fizične nedostopnosti učilnic** ali **nedostopnosti opreme in pripomočkov**, ki se uporabljajo med usposabljanjem. Zato je potrebno:

- prilagoditi fizično okolje učilnice,
- zagotoviti fleksibilno postavitve pohištva,
- omogočiti, da so učna sredstva in oprema enostavno dosegljivi.

Poleg tega je treba zagotoviti:

- prilagojene sanitarije,
- rampe in dvigala,
- označena parkirna mesta,
- poseben načrt evakuacije v primeru nevarnosti.

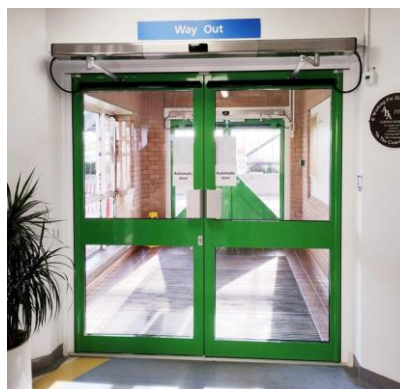
Nekaj priporočil za prostorsko prilagajanje

- Širša vrata (najmanj 90 cm) omogočajo osebam, ki uporabljajo invalidske vozičke, nemoteno gibanje skozi prostor.

Takšna prilagoditev zagotavlja dostopnost osebam z različnimi vrstami motoričnih ovir, vključno s tistimi, ki uporabljajo hodulje, bergle ali imajo težave z ravnotežjem.

Poleg tega širša vrata:

- omogočajo lažji dostop osebju, ki pomaga uporabnikom invalidskih vozičkov,
- prispevajo k učinkovitejšemu in varnejšemu gibanju ljudi v prostorih, kjer se nahaja več oseb z različnimi potrebami,
- so posebej pomembna v prostorih, kot so učilnice, jedilnice, skupni prostori in hodniki, kjer mora biti omogočen nemoten prehod vseh udeležencev.

- Samodejna vrata predstavljajo praktično rešitev za olajšanje dostopa osebam z zmanjšano gibljivostjo, saj ne zahtevajo fizičnega odpiranja.

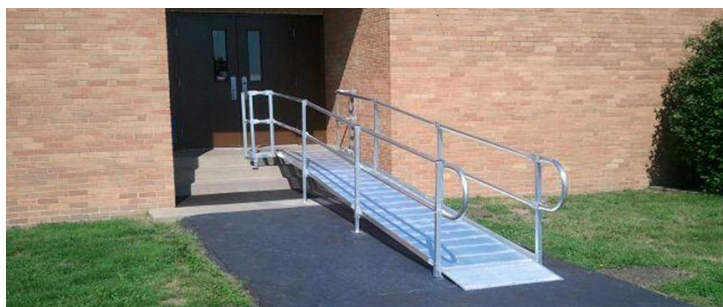
Osebam, ki uporabljajo invalidske vozičke ali hodulje, je pogosto težko ali celo nemogoče uporabljati standardna vrata, ki se odpirajo ročno, medtem ko samodejna vrata omogočajo nemoten prehod in s tem povečujejo stopnjo njihove samostojnosti. Poleg tega samodejna vrata zmanjšujejo gnečo pri vhodih, kar naredi prostore v stavbah udobnejše in varnejše za vse uporabnike, saj se izogne neposrednemu stiku s površinami, s čimer se zmanjša tveganje za okužbe ali poškodbe.

- Rampi so ključnega pomena za dostop do stavb za osebe, ki uporabljajo invalidske vozičke, bergle ali druga pripomočka za gibanje.

Omogočajo osebam z zmanjšano gibljivostjo, da se gibljejo po stavbi brez potrebe po fizični pomoči ter se izognejo nevarnostim, ki jih predstavljajo strma stopnišča.

Rampi morata biti dovolj široki (najmanj 1,2 metra) in imeti blag naklon (največ 1:12), robovi rampe pa morajo biti jasno označeni, da se preprečijo morebitne nesreče.

- Teleskopske rampe se preprosto namestijo tako, da se postavijo na stopnišče in po uporabi odstranijo.

Uporabljajo se lahko tako na prostem kot v notranjih prostorih.

Izdelane so iz aluminija z neдрsečo površino.

Njihova dolžina je lahko 1 ali 2 metra, odvisno od modela pa tehtajo 9,8 oziroma 14,8 kg.

Nosilnost teh ramp znaša 270 kg.

- Dvigala za stopnice predstavljajo zelo uporabno alternativo v stavbah, kjer ni prostora za namestitev rampe, pa tudi v primerih, ko morajo osebe z invalidnostjo uporabljati višje nadstropje.

Takšna dvigala omogočajo nemoten prehod z enega nivoja na drugega in se lahko

uporabljajo tako za invalidske vozičke kot tudi za osebe z zmanjšano **gibljivostjo**.

- Gosenično dvigalo je zasnovano tako, da je združljivo z velikim številom različnih vrst invalidskih vozičkov.

Njegova nosilnost znaša 160 kg, z enim polnjenjem pa se lahko vzpne do 30 nadstropij. Za obračanje na vmesnem podestu potrebuje le majhen prostor, pritrditev vozička pa je zelo preprosta in varna.

- Nastavljive mize so zasnovane tako, da pomagajo osebam s telesno invalidnostjo pri učenju in vsakodnevnih dejavnostih.

Delovna miza omogoča nastavitve višine in nagiba površine glede na potrebe uporabnika, kar jim olajša branje knjig, delo z računalnikom in druge dejavnosti.

- Hodilke so ortopedski pripomočki, ki olajšajo gibanje.

Lahko so fiksne, zložljive ali korakajoče, z ali brez koles, s sedežem ali trakovi za sedenje (počitek), z običajno, pod pazdušno ali podlaktno oporo, ter z ali brez zavor.

- Invalidski vozički so danes že običajni pripomočki, ki olajšajo in omogočajo gibanje osebam s telesnimi omejitvami ali motoričnimi motnjami.

Na trgu je mogoče najti različne vrste vozičkov – na ročni ali elektromotorni pogon – z možnostjo prilagoditve posameznikovim potrebam in značilnostim.

- Stajalnik je sodobni pripomoček, ki osebam z motoričnimi motnjami omogoča, da občasno stojijo v pokončnem položaju in tako lažje opravljajo določene dejavnosti. Poleg tega stajalnik omogoča spreminjanje položaja telesa, kar je zelo pomembno v procesu rehabilitacije in za splošno zdravstveno stanje uporabnika.

Gre za preprosto in stabilno ogrodje, primerno za uporabnike vseh starosti.

Dvig v stoječ položaj in spust v sedeči položaj omogoča enostaven mehanski sistem ali elektromotor.

- Sanitarije s širšim dostopom (najmanj 1,5 metra širine) omogočajo osebam na invalidskih vozičkih, da se lahko gibajo in uporabljajo toaletne prostore.

Toalete je treba namestiti v osrednje in lahko dostopne dele stavbe.

Umivalniki morajo biti postavljeni na višini, ki omogoča enostaven dostop osebam z invalidnostjo, zlasti tistim na invalidskih vozičkih.

Poleg tega je treba zagotoviti dovolj prostora okoli umivalnika za prosto manevriranje vozička ter namestiti ustrezne držaje ali ročaje, ki omogočajo lažjo in varnejšo uporabo.

- Povečana osvetlitev v učilnicah, hodnikih in drugih prostorih lahko izboljša vidno dostopnost za osebe z okvaro vida.

Osvetlitev mora biti enakomerno razporejena, brez močnih kontrastov, ki lahko povzročijo utrujenost oči, vendar z dovolj svetlobe, da so usmerjevalne table, napisi in druge oznake jasno vidni.

Za osebe z okvaro vida je pomembno uporabljati napise in signalizacijo z visokim kontrastom (npr. črna besedila na rumenem ali belem ozadju).

Table in oznake morajo biti povečane in nameščene na strateških mestih, kot so vhodi v učilnice, sanitarije, stopnišča in izhodi.

3.2. Tehnično prilagajanje

Tehnično prilagajanje pomeni prilagoditev opreme in učnih pripomočkov posebnim potrebam oseb z motoričnimi okvarami, da bi se jim omogočilo samostojno in uspešno sodelovanje v izobraževalnih dejavnostih.

Z uporabo pomožne (asistivne) tehnologije se lahko znatno izboljša učna izkušnja odraslih oseb s pridobljenimi motoričnimi okvarami. Tehnologije, kot so programi za prepoznavanje govora, bralniki zaslona, prilagojene tipkovnice in alternativne naprave (npr. sistemi za sledenje očem, ustni kazalniki ipd.), omogočajo udeležencem, da komunicirajo z digitalnimi vsebinami in izvajajo naloge, ki bi bile sicer zanje nedosegljive.

Poleg tega digitalne učne platforme pogosto ponujajo orodja za prilagajanje velikosti pisave, nastavitve kontrasta in enostavnejšo navigacijo, kar povečuje njihovo dostopnost za osebe z motoričnimi okvarami.

Kaj je asistivna tehnologija?

Asistivna tehnologija (AT) zajema širok spekter inštrumentov, naprav, pripomočkov in orodij, ki osebam z različnimi vrstami invalidnosti — vključno z osebami s pridobljenimi motoričnimi okvarami — omogočajo, da premagujejo ovire v vsakodnevnem življenju.

Te tehnologije lahko pomagajo pri komunikaciji, gibanju, izobraževanju in delovnem okolju. Cilj uporabe AT je izboljšanje kakovosti življenja uporabnikov, saj jim omogoča večjo samostojnost in vključevanje v družbo.

Primeri asistivne tehnologije vključujejo:

- specializirane tipkovnice in računalniške miške,
- programsko opremo za podporo učenju in komunikaciji,
- pripomočke za govorno in vizualno komunikacijo,
- ter različne tehnološke rešitve, ki omogočajo lažji dostop do informacij, okolja in izobraževanja.

AT v funkciji izobraževanja odraslih oseb s posebnimi potrebami (OSI)

Asistivna tehnologija (AT) ima ključno vlogo pri izobraževanju odraslih oseb s posebnimi potrebami, saj jim omogoča premagovanje ovir, povezanih s telesno mobilnostjo, dostopom do informacij in sodelovanjem v interakcijah. Z uporabo specializiranih naprav in programske opreme lahko osebe s posebnimi potrebami, vključno z osebami s pridobljenimi motoričnimi okvarami, spremljajo pouk, sodelujejo v razpravah in delovnih nalogah ter razvijajo nove veščine.

Uvajanje asistivne tehnologije v neformalno izobraževanje odraslih oseb s posebnimi potrebami zahteva pristop, usmerjen v individualne potrebe uporabnikov. To vključuje izbor ustrezne asistivne tehnologije in usposabljanje za njeno uporabo. Prav tako je pomembno, da so programi usposabljanj prilagodljivi in da so predavatelji usposobljeni za prepoznavanje in uporabo asistivne tehnologije pri poučevanju, da bi se dosegla največja možna korist za udeležence.

AT in dostopno okolje

Dostopno okolje pomeni fizični in digitalni prostor, zasnovan tako, da je dostopen vsem osebami, vključno z osebami z motoričnimi okvarami. Nanaša se na prilagoditev učilnic, dostopnih ramp in programske opreme, da bi vsi uporabniki — ne glede na vrsto invalidnosti — imeli enak dostop do informacij, dejavnosti in interakcij.

Asistivna tehnologija omogoča dostopno okolje z uporabo tehnologij, ki podpirajo različne načine dostopa, kot so glasovno upravljanje, zaslone na dotik ter programska oprema za prepoznavanje gibanja in govora.

AT za osebe z motoričnimi okvarami

Obstaja veliko vrst asistivne tehnologije, ki so na voljo osebami z motoričnimi okvarami. Te tehnologije ljudem omogočajo opravljanje nalog, ki jih sicer ne bi mogli izvesti ali bi imeli pri tem velike težave. Asistivna tehnologija lahko pomaga osebami s telesnimi okvarami, da živijo

samostojno v svojih domovih, da aktivno sodelujejo v učilnici, na delovnem mestu in v skupnosti. Zahvaljujoč sodobni tehnologiji lahko vodijo produktivno in izpolnjujoče življenje.

Postopek »ujemanja« osebe in asistivne tehnologije zahteva dobro zasnovan in povezan sklop ocen, ki jih izvajajo različni strokovnjaki. Uspeh tega ujemanja je v veliki meri odvisen od evalvacijskega protokola in spretnosti članov multidisciplinarne ekipe za ocenjevanje asistivne tehnologije.

Ocenjevanje izbire asistivne tehnologije je proces, v katerem ima glavno vlogo uporabnik (*user-driven process*). Izbira enega ali več pripomočkov se olajša z obsežno uporabo kliničnih meritev, funkcionalne analize in psiho-socio-ekoloških ocen, ki naslavljajo osebno blaginjo uporabnika z iskanjem najbolj ustreznega »ujemanja« med osebo in asistivno tehnologijo v njenem specifičnem kontekstu uporabe.

Obstaja več različnih načinov kategorizacije asistivne tehnologije (AT). Eden od teh načinov temelji na tehnološki zahtevnosti pripomočkov, pri čemer ločimo no-tech, low-tech, mid-tech in high-tech naprave. Poleg stopnje tehnološke zahtevnosti ta razdelitev nakazuje tudi raven usposobljenosti, ki je potrebna za njihovo uporabo.

No-tech asistivna tehnologija vključuje storitve, postopke in pogoje v okolju, ki ne zahtevajo posebnih naprav ali opreme, kot na primer podaljšan čas za reševanje testov pri izobraževanju.

Low-tech naprave so zelo preproste, sestavljene iz malo delov in ne potrebujejo električne energije. Mednje spadajo povečevalna stekla, pripomočki za držanje svinčnika, prilagojeni jedilni pribor ipd.

Mid-tech rešitve predstavljajo nekoliko bolj zapletene naprave, za katere je lahko potrebna osnovna usposobitev. Zahtevajo vir električne energije, vendar nimajo naprednih elektronskih sistemov. Primeri so preprosti komunikatorji, prilagojene tipkovnice in podobni pripomočki.

High-tech naprave temeljijo na sofisticiranih programih, dražje so in zahtevajo več znanja ter spretnosti za uporabo. Sem spadajo računalniki, programska oprema za prepoznavanje govora, enote za nadzor okolja in druge napredne tehnologije.

Glede na namen uporabe je asistivna tehnologija razdeljena v sedem kategorij:

1. pozicioniranje in sedenje,
2. mobilnost,
3. avgmentativna in alternativna komunikacija,
4. dostop do računalnikov,

5. prilagojene igrače in igre,
6. prilagojeno okolje,
7. učni pripomočki.

Računalniški pripomočki:

Specializirana računalniška miška se lahko uporablja z gibi glave ali oči ter s tipkami, ki omogočajo natančen nadzor ob minimalnem fizičnem naporu. Takšne specializirane miške za osebe z motoričnimi okvarami so del asistivne tehnologije, ki omogoča lažjo in učinkovitejšo uporabo računalnika.

Joystick se uporablja kot zamenjava za standardno računalniško miško. Lahko deluje kot vmesnik za nadzor kazalca miške. Joystick je lahko v veliko pomoč osebam, ki imajo težave z motoričnimi funkcijami, spretnostjo, tresenjem rok ali podobnimi težavami oziroma poškodbami. Pri uporabi joysticka se kazalec premika s pomočjo ročice, medtem ko gumbi na napravi nadomeščajo gumbe standardne **miške**.

Trekbball je naprava, katere osnovni element je kroglica. S premikanjem kroglice se upravlja kazalec na zaslonu, dodatni gumbi pa imajo enake funkcije kot gumbi pri običajni miški. Stabilen je (fiksiran) in ne zahteva dodatnega prostora za premikanje. Za osebe, ki imajo težave z uporabo ali držanjem standardne miške, je trekbball preprosta in učinkovita rešitev za premikanje kazalca na zaslonu.

Touchpad miška predstavlja alternativo standardni miški in je posebej primerna za osebe z omejenimi gibi. Simulatorji mišk, občutljivi na dotik, so nadomestna rešitev za klasično računalniško miško. Primerni so za vse uporabnike računalnikov, še posebej za otroke in osebe z motnjami v motoričnih funkcijah ali z omejeno gibljivostjo.

Touchpad miška predstavlja alternativo standardni miški in je posebej primerna za osebe z omejenimi gibi. Simulatorji mišk, občutljivi na dotik, so nadomestna rešitev za klasično računalniško miško. Primerni so za vse uporabnike računalnikov, še posebej za otroke in osebe z motnjami v motoričnih funkcijah ali z omejeno gibljivostjo.

Simulator delovanja miške s pomočjo majhnih tipkovnic (z nekaj tipkami) deluje kot asistivna tehnologija oziroma pripomoček za osebe s telesnimi okvarami. S pritiskom na tipke se upravlja premikanje kazalca po zaslonu, označevanje in premikanje elementov. Takšni simulatorji delovanja miške lahko imajo tudi do osem tipk za usmerjanje gibanja kazalca.

Tipkovnica z velikimi tipkami in posebej ločenimi funkcijskimi tipkami je nekoliko večja od standardne tipkovnice, saj ima 60 posameznih kvadratnih tipk velikosti od 2 do 2,5 cm, da so uporabniku bolj vidne. Vsebuje vse potrebne znake (nabor 97 znakov). Pritisk na tipko priključuje samo en znak, ne glede na to, kako dolgo je tipka pritisnjena. Združljiva je z vsemi glavnimi programskimi paketi in ne zahteva posebne programske opreme. Na računalnik se priključi enako kot katera koli druga tipkovnica.

Enoročna tipkovnica je zasnovana tako, da zadovolji potrebe uporabnikov, ki lahko tipkovnico uporabljajo samo z eno roko.

Membranska tipkovnica je posebej zasnovana za osebe z izrazito zmanjšano gibljivostjo roke in rame ali za tiste, ki lahko tipkajo samo z eno roko. Deluje z minimalnim naporom. Tipkovnica je zelo majhna (20 x 15 cm) in tehta približno 30 gramov. Tipke so velike 1 x 1

cm, razmik med njimi pa znaša 3 mm. Enostavno se poveže z računalnikom prek USB-kabla.

Komunikacijska asistivna tehnologija (AT)

Naprave, ki pretvarjajo gibe ali signale v govor, uporabnikom omogočajo, da se izrazijo v učilnici. Tehnologije *speech-to-text* (pretvorba govora v besedilo), med katere spadajo programi, kot je Newton Dictate, uporabnikom omogočajo narekovanje besedila, kar je posebej koristno za osebe, ki imajo težave s pisanjem ali tipkanjem. Adaptivna komunikacijska tehnologija zajema naprave in programsko opremo, ki osebam z motoričnimi okvarami omogočajo komunikacijo z glasovnimi ukazi ali gibi telesa.

Med mobilne rešitve in aplikacije spadajo:

- aplikacije za zapisovanje in načrtovanje, ki podpirajo glasovni vnos, narekovanje in sinhronizacijo z digitalnimi koledarji (npr. *Google Keep*, *Microsoft To Do*, *Evernote* s podporo asistivnim tehnologijam);
- orodja za organizacijo učenja s prilagodljivim vmesnikom, podporo za enoročno tipkovnico, optimizacijo za zaslone na dotik in uporabo pomožnih vhodnih naprav (npr. *Quizlet*, *Trello*, *Notion*);
- komunikacijske aplikacije z možnostjo glasovnega upravljanja, samodejnega ustvarjanja sporočil in preproste navigacije (npr. *Zoom*, *Microsoft Teams*, *WhatsApp Web* z dostopnostnimi funkcijami);
- prilagojeni operacijski sistemi in programske dodatki, ki omogočajo uporabo mobilnih naprav z glasovnimi ukazi ali alternativnimi kontrolami (npr. *Android Voice Access*, *iOS Switch Control*).

Tehnologije za pristop k informacijam:

Dostopne spletne strani in e-učno okolje, ki izpolnjujejo standarde dostopnosti WCAG 2.1 (Smernice za dostopnost spletnih vsebin 2.1), omogočajo navigacijo s tipkovnico, glasovnim upravljanjem ali prilagojenimi vhodnimi napravami.

Programska oprema in aplikacije s podporo asistivnim tehnologijam vključujejo:

- bralnike zaslona (npr. NVDA, JAWS),
- glasovne asistente (npr. Google Assistant, Siri),
- mobilne aplikacije z enostavnim uporabniškim vmesnikom, večjimi gumbi in glasovnimi ukazi,
- video vsebine s podnapisi in prepisi, da so informacije dostopne tudi osebam, ki uporabljajo alternativne načine komunikacije.

Prepoznavanje in izkoriščanje potenciala umetne inteligence in virtualne resničnosti v programih izobraževanja odraslih oseb s posebnimi potrebami (OSI)

Tehnološki napredek ponuja velike možnosti za izboljšanje izobraževalnih programov za odrasle, zlasti v kontekstu vključevanja oseb s pridobljenimi motoričnimi okvarami v izobraževalni proces. Nove tehnologije, kot so umetna inteligenca, virtualna resničnost in prilagodljive naprave, se lahko uporabljajo za izboljšanje izobraževalnih izkušenj, saj omogočajo osebam z invalidnostjo lažje in učinkovitejše učenje, komunikacijo ter sodelovanje pri pouku.

Umetna inteligenca (UI; *Artificial Intelligence – AI*) se uporablja za personalizacijo učnih izkušenj, napovedovanje potreb uporabnikov in prilagajanje pouka v realnem času.

Virtualna resničnost (*Virtual Reality – VR*) omogoča simulacije in interaktivne scenarije, ki lahko pomagajo pri rehabilitaciji in izobraževanju, saj uporabnikom omogočajo učenje v varnem, virtualnem okolju.

3. PRIMERI DOBRE PRAKSE

V nadaljevanju so navedeni primeri dobre prakse poklicne rehabilitacije in zaposlovanja oseb s pridobljenimi motoričnimi okvarami v vseh treh državah udeleženkah projekta. Ti primeri vključujejo tudi prakse prilagajanja delovnega mesta pridobljenim motoričnim okvaram. Naš cilj je poudariti pomen prilagajanja usposabljanj za namen zaposlovanja oseb s pridobljenimi

motoričnimi okvarami ter predstaviti primere prostorskih in tehničnih prilagoditev, asistivnih tehnologij in opreme, ki se lahko uporablja za prilagoditev učnega okolja in delovnega mesta.

Republika Srbija

J.K. je oseba ženskega spola, stara 39 let. Za gibanje uporablja invalidski voziček. Je v zaključnem letu magistrskega študija na Fakulteti za specialno edukacijo in rehabilitacijo, smer: Specialna edukacija in rehabilitacija oseb z motnjami v duševnem razvoju. Med in po študiju je opravila vrsto izobraževanj s področja specialne edukacije in rehabilitacije otrok in odraslih, poznavanja pravic oseb z invalidnostjo (OSI), aktivizma, socialnega varstva, socialnega podjetništva in zaposlovanja družbeno ranljivih skupin. Poleg tega je opravila tudi več tečajev in izobraževanj s področja informacijske tehnologije (IT), med katerimi izstopajo: *Karierni fIT*, smer: Scrum master (spletno), *IT prekvalifikacija za OSI*, smer: Front-end programiranje (Beograd) ter *ITAcademy*, smer: Spletno oblikovanje (spletno).

J.K. je zelo predana in dejavna pri aktivnostih, povezanih z vprašanji pravic oseb z invalidnostjo. Pravi, da verjame v človeški potencial in pogosto poskuša s svojim znanjem, potrpežljivostjo, aktivnim poslušanjem in empatijo pomagati ljudem, da ga uresničijo. V prostem času rada raziskuje svet znanstvene in epske fantastike skozi branje ali gledanje filmov in serij. Je kreativna in uživa v oblikovanju spletnih strani in vizualnih vsebin.

Zaposlena je bila pri Forumu mladih z invalidnostjo v Beogradu, kjer je delala kot svetovalka za podporo pri zaposlovanju oseb z invalidnostjo. Opis njenega dela je vključeval individualen pristop k osebam z invalidnostjo, ki si želijo zaposlitev, ter naloge, povezane z njihovim profiliranjem, kariernim svetovanjem, krepitvijo samozavesti prek delavnic osebnostnega razvoja, napotitvami na tečaje, usposabljanja ali delovne prakse, če je bilo to potrebno pred vključitvijo na trg dela.

Ker je J.K. uporabnica invalidskega vozička in živi v Novem Sadu, ji je bilo omogočeno, da delovni teden opravlja deloma od doma, deloma iz pisarne. Zaradi hibridnega načina dela so ji zagotovili prenosni računalnik za delo od doma ter mobilni telefon za komunikacijo z uporabniki. Delodajalec je zaradi specifične situacije, torej potovanja, izkazal razumevanje, če je prišla pozneje, odšla prej ali če je prišlo do težav z vlakom.

Stavba, v kateri se nahaja pisarna, ima dvigalo, stranišče in pisarna pa sta prilagojena njenim potrebam — na primer, razporeditev v pisarni omogoča nemoteno gibanje in delo, miza pa je prilagojena uporabniku invalidskega vozička. Poleg tega so pazili, da so ji dostopne tudi druge prostori, kot so pisarne sodelavk, kuhinja ter prostor za sestanke in delavnice.

M.S. je oseba moškega spola, stara 39 let. Kot mladostnik je zaradi bolezni, ki so prizadele skoraj vse telesne funkcije, postal uporabnik elektromotornega vozička.

Forum mladih z invalidnostjo je organizacija civilne družbe, ki deluje že skoraj 20 let in se ukvarja z izboljšanjem kakovosti življenja ter položaja oseb z invalidnostjo v družbi. Ob prepoznavanju potreb mladih oseb z invalidnostjo Forum mladih z invalidnostjo poleg svoje osnovne dejavnosti organizira tudi vrsto drugih aktivnosti.

V zvezi s tem M.S. poudarja, da je poleg formalne izobrazbe zaključil tudi konverzijski tečaj angleškega jezika. Tečaj je trajal tri mesece in ga je organiziral Forum mladih z invalidnostjo. Po končanem tečaju je M.S. občutil veliko osebno zadovoljstvo.

Republika Hrvatska

D.F. se je rodil leta 1985. Boleha za spinalno mišično atrofijo, kar v veliki meri vpliva na bistveno zmanjšano gibljivost zgornjih in spodnjih okončin. Za gibanje uporablja električni invalidski voziček. Prav tako mu je odobrena storitev osebne asistencije in ima pravico do inkluzivnega dodatka. Zaposlen je v Zagrebu kot glavni urednik znanega hrvaškega portala za osebe z invalidnostjo, hkrati pa študira astronomijo na daljavo na enem britanskem univerzitetu.

Poleg srednje šole, ki jo je obiskoval po rednem programu, je zaključil številne dodatne tečaje in usposabljanja s področja marketinga in IT-sektorja v okviru izobraževanja odraslih. Gre za osebo z širokim splošnim znanjem, zelo komunikativno, čustveno toplo in pronicljivo, ter izjemno prijetno v osebnem stiku. Je avtor številnih zanimivih in izvirnih člankov, v katerih komentira aktualne dogodke, pogosto povezane z osebami z invalidnostjo. Svoje delo opravlja zelo profesionalno, z visokim nivojem kritičnosti do vsebine, objavljene na portalu.

Na njegovem delovnem mestu je bila izvedena tehnična prilagoditev opreme in orodij za delo z nakupom in namestitvijo sistema za pretvorbo govora v besedilo s podporo za hrvaški jezik, kar mu je omogočilo hiter in natančen vnos besedila brez potrebe po klicanju po virtualni tipkovnici. Sistem za transkripcijo je izboljšal njegovo delovno učinkovitost in funkcionalno uspešnost, zmanjšal porabo energije in občutek utrujenosti pri doseganju zastavljenih ciljev ter povečal njegovo samostojnost pri delu.

Na predlog Centra za poklicno rehabilitacijo Zagreb je razumno prilagoditev v celoti financiral Inštitut za izvedenstvo, poklicno rehabilitacijo in zaposlovanje invalidov Republike Hrvaške.

I.K. se je rodila leta 1970 in ima pridobljene motorične in intelektualne težave. Pri petnajstih letih je doživela prometno nesrečo, v kateri je utrpela hudo poškodbo glave in desne noge. Njeni gibi so počasnejši in nekoordinirani, ima kronične glavobole in občasne vrtoglavice, kar pomembno vpliva na njeno vsakodnevno delovno funkcioniranje. Upravičena je do inkluzivnega dodatka.

Zaposlena je v socialni zadrugi Humana Nova na delovnem mestu sortiranja tekstila. Zaradi dolgotrajnega obdobja okrevanja po nesreči je I.K. končala le osnovno šolo. Kljub kombinirani invalidnosti je izjemno samostojna in odgovorna oseba. Vsak dan se na delo odpelje s kolesom, ne glede na vremenske razmere ali lastne omejitve. Kot samohranilka se pogumno spopada z življenjskimi izzivi, skrbi za gospodinjstvo in svojega otroka, delo v Humani Novi pa ji prinaša občutek varnosti, vključenosti in dostojanstvenega življenja.

Čeprav nima formalnega dodatnega izobraževanja, je I.K. skozi vsakodnevno delo pridobila znanje, izkušnje in veščine, ki ji omogočajo kakovostno opravljanje delovnih nalog. Je čustveno topla, zanesljiva in vestna, vedno opravi naloge v skladu z navodili.

Ob upoštevanju posledic njene invalidnosti je Humana Nova, na predlog Zagrebaškega centra za poklicno rehabilitacijo, prilagodila njeno delovno mesto. Zagotovili so ji naloge, ki jih lahko opravlja sede, z jasnimi navodili in fleksibilnostjo pri organizaciji delovnega ritma. Dobili so ji ergonomski stol s trdnim naslonjalom in nastavljivo višino, da se zmanjša pritisk na hrbtenico in noge, predvsem zaradi poškodbe in morebitne asimetrije drže. Na tleh je bila nameščena proti drsna obloga, da je gibanje okoli delovne mize varnejše glede na njene motorične težave.

Adaptacijo je v celoti financiral Inštitut za izvedenstvo, poklicno rehabilitacijo in zaposlovanje invalidov Republike Hrvaške. Organizacijska prilagoditev je bila zagotovljena z jasnimi in enostavnimi delovnimi navodili, ob upoštevanju intelektualnih težav ter motnjami spomina in koncentracije. Dodeljene so ji rutinske, strukturirane naloge, ki ne zahtevajo pogostih sprememb ali preusmerjanja pozornosti. Prav tako so ji omogočeni odmori vsakih 1,5 do 2 uri, da se prepreči fizična in kognitivna utrujenost ter posledični glavoboli ali vrtoglavice.

Zagotovljena ji je tudi socialna podpora sodelavke, s katero lahko deli morebitne izzive brez strahu pred stigmo, kar je ključno za ohranjanje njenega duševnega zdravja in občutka pripadnosti skupini.

To razumno prilagoditev je I.K. omogočilo večjo delovno učinkovitost, okrepljeno samozavest ter večjo samostojnost pri delu in v življenju.

Njen nasmeh in vztrajnost vsakodnevno navdihujeta delovno okolje.

Republika Slovenija

Profesionalna rehabilitacija ZPIZ

kolicima uz pomoć ruku, a redovno vežba i kod kuće.

YY, star 44 let, dela samostojno kot gradbeni projektant. Leta 2020 je doživel prometno nesrečo z motorjem, pri kateri je poškodoval hrbtenico in postal popolni paraplegik; pri tem si je zlomil tudi gleženj in golenico. Od decembra 2021 ima status trajnega invalida.

Za lažje opravljanje svojega poklica je prek II. kategorije ZPIZ-a prejel naslednje tehnične pripomočke:

1. Prilagojeno mizo in arhivski sistem za shranjevanje in organizacijo delovne dokumentacije, ki sta dostopna in prilagojena njegovim potrebam.
2. Električni pogon z nosilcem za obstoječi invalidski voziček, ki mu omogoča samostojen prihod na delo, udeležbo na sestankih, prevzem in oddajo dokumentacije ter predstavitev projektov in sodelovanje s strankami.
3. Prenosni računalnik z večjim zaslonom, ki omogoča manj naporno delo in se lahko uporablja tudi v obdobjih rehabilitacije oziroma zmanjšane telesne zmogljivosti.

Vsa pripomočka v celoti financira Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Republike Slovenije.

YY je zelo aktiven pri svojem delu – to predstavlja njegov ključni življenjski identitet in vrednoto. Po vrnitvi na delo se je še bolj posvetil projektiranju. Ukvarja se s tehničnim in strokovnim svetovanjem pri sanacijah stavb, energetski učinkovitosti, pridobivanju sredstev iz programa Eko-sklad, izdelavo projektne dokumentacije in gradbenim nadzorom.

Njegovo družabno življenje je urejeno. Je neporočen, živi v najemniškem stanovanju z dvigalom in prilagojenim parkiriščem za invalidske vozičke. Zaradi težke telesne okvare (100 % splošna, 80 % spodnjih okončin) uporablja invalidski voziček in ima osebnega asistenta, kar pomembno izboljšuje kakovost njegovega življenja. Vozi prilagojeno vozilo z avtomatskim menjalnikom ter ročnim upravljanjem plina in zavor; asistent mu pomaga pri vstopu in izstopu ter sestavljanju in zlaganju vozička.

YY ima tudi močno socialno mrežo – družino, poslovne partnerje in prijatelje, s katerimi redno ohranja stike in deli skupne interese. Nekoč je bil aktiven športnik, danes pa veliko bere, dvakrat tedensko vadi v fitnesu z utežmi za krepitev rok in hrbtnih mišic, da ohranja pravilno

držo, ter redno vaja na prostem. Na stadionu trenira v invalidskem vozičku z uporabo rok, poleg tega pa redno izvaja vaje tudi doma.

M. H., rojen leta 1976, se je izobraževal za gradbenega tehnika, ko je med srednješolskim obdobjem zaradi nesreče pri potapljanju utrpel hudo poškodbo hrbtenice. Poškodba je povzročila tetraplegijo, dolgotrajno zdravljenje in celovito rehabilitacijo, po kateri mu je bil priznan status učenca s posebnimi potrebami.

Kljub 100-odstotni telesni okvari, ki mu je bila priznana že leta 1997, dolga leta ni mogel uveljaviti pravic iz invalidskega zavarovanja. Živel je s priložnostno socialno pomočjo, vendar je aktivno spremljal strokovne in družbene tokove. Prelomnica se je zgodila leta 2016, ko je vstopil v sistem poklicne rehabilitacije in pridobil pravico do podprte zaposlitve – vključno s subvencijo plače in 30 urami strokovne podpore mesečno na delovnem mestu.

Po dveh letih dela v okviru javnih del je konec leta 2018 začel podprto samozaposlitev na področju tehničnega svetovanja in projektiranja. Delovni prostor je bil prilagojen njegovim potrebam s finančno podporo Sklada za razvoj in invalidnost za tehnično opremo, medtem ko je gradbena dela financiral sam. Prostor se nahaja v družinski baročni stavbi, stari več kot 300 let.

Uporablja električni in mehanski invalidski voziček, ortopedsko posteljo, specializirano računalniško opremo (trekball miško, nastavljiv stol), pri vsakodnevnih in delovnih dejavnostih pa mu pomagajo osebni asistenti, vključno z delom na terenu, higieno, prehrano in drugimi potrebami. Priznanih ima 120 ur osebne asistencije tedensko. Vsako uro in pol si vzame odmor za raztezanje, naloge pa organizira glede na svoje psihofizično stanje.

Kot oseba s 100-odstotno telesno okvaro uveljavlja pravico do dodatne pokojninske dobe – tri mesece letno več, subvencijo plače za pomočnika ter oprostitev prispevkov za pokojninsko in invalidsko zavarovanje.

Že več kot šest let uspešno posluje, poleg tega pa je aktiven v skupnosti in organizacijah oseb z invalidnostjo (OSI), kjer se zavzema za dostopnejši in učinkovitejši sistem poklicne rehabilitacije in zaposlovanja. Prav tako je dejaven na področju ohranjanja kulturne in naravne dediščine svojega kraja.

5. PRIPOROČILA IN SMERNICE

Program usposabljanja lahko prilagodite osebam s pridobljenimi motoričnimi okvarami, če upoštevate naslednja priporočila in smernice:

UPORABITE KONCEPT UNIVERZALNEGA DIZAJNA ZA UČENJE v postopku začetnega načrtovanja in priprave programa usposabljanja. Namen uporabe tega koncepta je ustvariti čim bolj vključujoče okolje za izobraževanje odraslih, da bi bila naknadna prilagoditev programa usposabljanja čim manjša. Model univerzalnega dizajna za učenje lahko uspešno uporabite, če sledite naslednjim korakom:

PRILAGODITE METODE USPOSABLJANJA Z UVEDBO BOLJ FLEKSIBILNIH METOD IN TEHNIK DELA Z ODRASLIMI

Fleksibilne metode usposabljanja omogočajo udeležencem, da se učijo na način, ki ustreza njihovim individualnim sposobnostim, interesom in tempu. Te metode vključujejo:

- samo usmerjeno učenje (*self-directed learning*),
- individualizirane učne načrte,
- učenje v parih in manjših skupinah,
- kombinirano učenje (*blended learning*),
- projektno usmerjeno učenje (*project-based learning*),
- situacijsko učenje,
- učenje skozi igro (*gamifikacija*) in druge pristope.

Samo usmerjeno učenje omogoča udeležencem, da sami izbirajo, *kaj, kdaj in kako se bodo učili*. To je izjemno koristno za odrasle, ki želijo imeti več nadzora nad tempom svojega učenja.

Individualizirani učni načrti omogočajo prilagajanje vsebin in ciljev posameznim potrebam udeležencev ter postavljanje realnih in dosegljivih ciljev za osebe z invalidnostjo (OSI).

Učenje v paru ali v manjših skupinah spodbuja socialno interakcijo in izmenjavo znanja, medtem ko kombinirano učenje ponuja večjo fleksibilnost z združevanjem učenja na daljavo in pouka v učilnici, kar je posebej pomembno za osebe s telesnimi omejitvami.

Projektno usmerjeno učenje pomeni reševanje resničnih problemov skozi projekte, pri čemer udeleženec razvija funkcionalno znanje, timsko delo in praktične veščine.

Situacijsko učenje poteka v resničnih življenjskih situacijah ali njihovih simulacijah. Primerno je za odrasle, saj se znanje takoj povezuje s prakso.

Medtem ko projektno in situacijsko učenje omogočata praktično uporabo znanja v realnih kontekstih, učenje skozi igro uporablja elemente iger (točke, naloge, lestvice ipd.) ter tako dodatno motivira in vključuje udeležence.

Vse te metode temeljijo na uporabi različnih tehnologij in multimedijskih orodij, kar omogoča vključujoče in dostopno učenje za vse, vključno z osebami s pridobljenimi motoričnimi okvarami.

Fleksibilne tehnike dela z odraslimi, skladno s konceptom univerzalnega dizajna za učenje, omogočajo prilagojeno, vključujoče in spodbudno izobraževalno okolje, v katerem udeleženci aktivno sodelujejo v učnem procesu.

Te tehnike vključujejo tehnike razprav in reflektivnih pogovorov, delavnice z aktivnim sodelovanjem udeležencev, uporabo študij primerov (*case study*), tehniko vodenega učenja (*scaffolding*), miselne in konceptualne zemljevide, učenje s tutorstvom in mentorsko delo ter druge pristope.

Razprave in reflektivni pogovori spodbujajo kritično razmišljanje, izmenjavo izkušenj in medsebojno učenje – bodisi v živo bodisi prek spletnih platform.

Delavnice z aktivnim sodelovanjem se osredotočajo na interaktivne in praktične dejavnosti, ki jih je mogoče enostavno prilagoditi fizičnim zmožnostim udeležencev.

Študije primerov omogočajo analizo resničnih problemov iz prakse, pri čemer povezujejo teoretično znanje s konkretnimi situacijami.

Tehnika vodenega učenja pomeni postopno podporo, ki se prilagaja napredku udeleženca — kar je še posebej pomembno za tiste, ki se učijo počasneje.

Miselni in konceptualni zemljevidi služijo kot vizualna orodja, ki olajšajo pomnjenje in razumevanje vsebine, medtem ko tutorstvo in mentorsko delo omogočata vrstniško podporo ter razvijata občutek skupnosti in vključenosti.

PREDVIDITE RAZLIČNE NAČINE PREDSTAVITVE INFORMACIJ IN UPORABLJAJTE RAZLIČNE VRSTE TEHNOLOGIJ V PROCESU USPOSABLJANJA

Uporabljajte avdio-, video- in digitalne učne formate, multimedijske učne materiale ter prednosti umetne inteligence.

Učenje, ki poteka v celoti na daljavo, je priporočljivo predvideti samo v primerih težjih oblik invalidnosti pri osebah s pridobljenimi motoričnimi okvarami.

V nasprotnem primeru je treba spodbujati aktivno sodelovanje oseb s pridobljenimi motoričnimi okvarami v procesu usposabljanja ter njihovo interakcijo z drugimi udeleženci, saj se na ta način krepi občutek vključenosti in sprejetosti, spodbuja proces samoaktualizacije ter razvija samozavest.

NAČRTUJTE PRILAGODITEV ČASOVNE DINAMIKE USPOSABLJANJA

Osebe s pridobljenimi motoričnimi okvarami se lahko soočajo s težavami pri sledenju časovni dinamiki izvedbe izobraževalnega programa.

Pri pripravi programa usposabljanja je zato nujno predvideti možnost prilagoditve tempa izvajanja glede na psihofizične sposobnosti in potrebe posameznih udeležencev.

OMOGOČITE PRILAGODLJIVOST NAČINOV PREVERJANJA PRIDOBLENEGA ZNANJA IN VEŠČIN

Izhajajte iz predpostavke, da mora biti ocenjevanje doseženih učnih izidov prilagojeno različnim kategorijam udeležencev.

Odrasle osebe s pridobljenimi motoričnimi okvarami lahko potrebujejo več časa za dokončanje določenih nalog, zato jim je treba omogočiti dodatni čas za opravljanje zastavljenih nalog.

Prav tako je pomembno zagotoviti jasna in natančna navodila za izvedbo naloge, poenostaviti naloge ali jih razdeliti na manjše sklope, da se zmanjša kognitivna in fizična obremenitev udeležencev s pridobljenimi motoričnimi okvarami.

NAČRTUJTE AKTIVNOSTI, KI SPODBUJAJO SODELOVANJE MED UDELEŽENCI USPOSABLJANJA

Pri pripravi programa usposabljanja je treba načrtovati aktivnosti, ki spodbujajo sodelovanje med udeleženci, vključno z dejavnostmi vrstniškega učenja (peer learning), torej učenjem od drugih udeležencev.

Na ta način se spodbuja socialna vključenost in preprečuje občutek izoliranosti pri udeležencih z različnimi vrstami invalidnosti, vključno z osebami s pridobljenimi motoričnimi okvarami.

SPODBUJAJTE KULTURO DAJANJA POV RATNIH INFORMACIJ

Potrebno je spodbujati in negovati kulturo dajanja povratnih informacij, pri čemer se ne sme ogrožati čustvenega stanja in samozavesti oseb s pridobljenimi motoričnimi okvarami. Psihološka podpora je ključnega pomena za uspešen zaključek usposabljanja udeležencev s to specifično obliko invalidnosti.

OMOGOČITE IZOBRAŽEVALCEM DOSTOP DO ustreznih OBLIK STROKOVNEGA IZPOPOLNJEVANJA, VIROV IN PODPORNH STORITEV

Potrebno je zavedati se, da izobraževalci – izvajalci programov usposabljanja – pogosto nimajo priložnosti pridobiti ustreznih kompetenc za delo z osebami z invalidnostjo, kar pa je ključno za uspešno izvajanje koncepta univerzalnega dizajna za učenje.

Zato jim je treba omogočiti dostop do različnih oblik strokovnega izpopolnjevanja, virov in podpornih storitev.

LISTA PROVERE (PITANJA ZA IZRADU PROGRAMA OBUKE U SKLADU SA KONCEPTOM UNIVERZALNOG DIZAJNA ZA UČENJE)

Pri pripravi programa usposabljanja v skladu s konceptom univerzalnega dizajna za učenje, ki bi bil prilagojen različnim kategorijam udeležencev, vključno z udeleženci s pridobljenimi motoričnimi motnjami, je potrebno odgovoriti na naslednji nabor vprašanj:

- Ali so načrtovane fleksibilne metode usposabljanja in tehnike dela z odraslimi?
- Ali so informacije na voljo v več formatih (besedilni, avdio, video, vizualni prikazi)?
- Ali so uporabljene multimedijske vsebine za pojasnjevanje kompleksnih informacij?
- Ali so ključni pojmi jasno označeni in izpostavljeni za lažje razumevanje?
- Ali se uporabljajo različni formati učenja: avdio, video, digitalni materiali ipd.?
- Ali je predvideno učenje na daljavo, zlasti za osebe s težjimi oblikami invalidnosti?
- Ali je predvidena možnost prilagajanja tempa usposabljanja individualnim psihofizičnim sposobnostim udeležencev?
- Ali se spodbuja samostojnost, izbira in nadzor nad tempom učenja?
- Ali program upošteva različne učne stile in ponuja izbiro pri pristopu k aktivnostim?
- Ali so omogočena dodatna pojasnila za udeležence, ki napredujejo počasneje?
- Ali je predvideno sodelovanje v skupinskih aktivnostih, ki spodbujajo inkluzijo in sodelovanje?
- Ali program spodbuja aktivno udeležbo in interakcijo med vsemi udeleženci?
- Ali so načrtovane aktivnosti medsebojnega učenja (peer learning)?
- Ali so načini preverjanja znanja fleksibilni in prilagojeni različnim potrebam?
- Ali je omogočen dodaten čas za izvedbo nalog?
- Ali so zagotovljena jasna navodila in primeri nalog?
- Ali so kompleksne naloge poenostavljene ali razdeljene na manjše enote?
- Ali se ustvarja okolje, ki podpira samozavest in čustveno blagostanje udeležencev?

- Ali se pri komunikaciji upoštevajo empatija, potrpežljivost in prilagodljivost?
- Ali so zagotavljeni mehanizmi psihološke podpore med usposabljanjem?
- Ali je v programu prisotna kultura dajanja povratnih informacij?
- Ali so izobraževalci opravili ustrezno strokovno usposabljanje za delo z osebami s posebnimi potrebami (OSI)?
- Ali imajo dostop do virov in podpore za delo z OSI?
- Ali so izobraževalci opravili usposabljanje za uporabo univerzalnega dizajna za učenje (UDL)?

UPORABITE KONCEPT UNIVERZALNE MATRICE pri načrtovanju in izvajanju programov izobraževanja odraslih.

Z uporabo te matrice boste lahko sprejeli informirano odločitev o izbiri ustrezne vrste prilagoditve programa usposabljanja za osebe s pridobljenimi motoričnimi okvarami.

Univerzalna matrica zajema naslednje faze:

- zbiranje informacij o potencialnem udeležencu s pridobljeno motorično okvaro,
- izbor ustrezne vrste prilagoditve programa usposabljanja,
- izvajanje prilagojenega programa usposabljanja,
- oceno učinkovitosti prilagoditve ter
- fazo sprejemanja odločitve o vrsti prilagoditve, ki se bo uporabljala v prihodnje.

Pri prilagajanju programov usposabljanja osebam s pridobljenimi motoričnimi okvarami lahko uporabite Obrazec univerzalne matrice (v nadaljevanju). Opozarjamo, da se ta obrazec lahko uporabi tudi pri osebah z drugimi vrstami invalidnosti ali specifičnimi potrebami.

OBRAZAC UNIVERZALNE MATRICE ZA PRILAGOĐAVANJE PROGRAMA OBUKE OSOBAMA SA STEČENIM MOTORIČKIM SMETNJAMA

PRIKUPLJANJE
INFORMACIJA

Potrebno je navesti:

- *Podatke o vrsti i stepenu poteškoća koje su posledica invaliditeta osobe sa stečenim motoričkim smetnjama;*
- *Podatke o relevantnim karakteristikama osobe sa stečenim motoričkim smetnjama: sklonostima, dosadašnjim stečenim znanjima i iskustvima, hobijima,*

	<p><i> dodatnim zdravstvenim poteškoćama i potrebama, načinima zadovoljavanja potreba vezanih za ovaj vid invaliditeta;</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - <i> Prikupljene informacije o potencijalnim vrstama prilagođavanja u odnosu na identifikovanu vrstu invaliditeta.</i>
<p>IZBOR ODGOVARAJUĆE VRSTE PRILAGOĐAVANJA</p>	<p><i> Potrebno je analizirati prethodno prikupljene informacije, kako bi potencijalno prilagođavanje bilo u skladu sa procesom (neformalnog) obrazovanja odraslih i kako bi se donela odluka o prilagođavanju koje će biti primenjeno, imajući u vidu principe:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - <i> korisnosti</i> - <i> ekonomičnosti</i> - <i> svrsishodnosti i</i> - <i> održivosti.</i>
<p>SPROVOĐENJE ODABRANOG PRILAGOĐAVANJA</p>	<p><i> Potrebno je opisati kako odabrano prilagođavanje obuke funkcioniše u stvarnom okruženju, odnosno navesti kako izgleda praktična primena prilagođavanja programa obuke i provera u stvarnim okolnostima.</i></p>
<p>PROCENA FUNKCIONALNOSTI PRILAGOĐAVANJA</p>	<p><i> Važno je da tokom čitavog procesa obučavanja proveravate da li prilagođavanje programa obuke i dalje ispunjava sva četiri kriterijuma. U skladu sa tim, navedite podatke do kojih ste došli razgovorom sa polaznicima i posmatranjem procesa obučavanja koji su bitni za procenu funkcionalnosti prilagođavanja programa osobama sa stečenim motoričkim smetnjama.</i></p> <p><i> Odgovorite na sledeća pitanja:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> <i> 1. Da li je prilagođena obuka korisna za osobe sa stečenim motoričkim smetnjama?</i> <i> 2. Da li je prilagođavanje prihvatljivo i ekonomski isplativo za organizacije koje realizuju obuku?</i> <i> 3. Da li odabrani način prilagođavanja doprinosi tome da osobe sa stečenim motoričkim smetnjama dostignu planirane ishode učenja?</i>

	<i>4. Da li je ovakvo prilagođavanje održivo tokom čitavog procesa obučavanja?</i>
DONOŠENJE ODLUKE O FUNKCIONALNOSTI PRILAGOĐAVANJA	<i>Na osnovu analize prethodno prikupljenih podataka o ispunjavanju kriterijuma korisnosti, ekonomičnosti, svrsishodnosti i održivosti, navedite da li je doneta odluka o nastavku aktivnosti prilagođavanja obuke osobama sa stečenim motoričkim smetnjama ili biste nešto izmenili.</i>

VZPOSTAVITE INKLUZIVNO KOMUNIKACIJO kot pogoj za ustvarjanje vključujočega učnega okolja. Spodbujajte odprto, dobronamerno, empatično in sodelovalno komunikacijo vseh udeležencev v procesu usposabljanja. Bodite pozorni na morebitne negativne odnose in predsodke, ki lahko predstavljajo oviro vključujoči komunikaciji. Spoznajte svoje udeležence in se prilagodite njihovim specifičnim potrebam. Naučite se pravih načinov nagovarjanja in vedenja do oseb s pridobljenimi motoričnimi okvarami ter negujte empatijo znotraj svoje organizacije.

OMOGOČITE NEPREKINJENO STROKOVNO IZPOPOLNJEVANJE KADROV V IZOBRAŽEVANJU ODRASLIH za delo z osebami s pridobljenimi motoričnimi okvarami. Strokovno izpopolnjevanje lahko zajema pridobivanje andragoških kompetenc za delo z osebami z invalidnostjo; poznavanje zakonodaje o pravicah oseb z invalidnostjo; usposabljanje za ustrezno uporabo pomožnih (asistivnih) tehnologij; izobraževanja za vzpostavljanje vključujoče komunikacije kot temeljnega stebra vključujočega učnega okolja ter usposabljanje predavateljev in strokovnih sodelavcev v izobraževanju odraslih za nudenje psihološke in čustvene podpore v procesu samo aktualizacije oseb s pridobljenimi motoričnimi okvarami.

ZAGOTOVITE RAZUMNO PRILAGODITEV PROSTORA, da omogočite nemoten dostop do stavbe, v kateri poteka usposabljanje. Prostorska prilagoditev pomeni prilagoditev objekta in prostora, v katerem se oseba s pridobljenimi motoričnimi okvarami usposablja, z odstranjevanjem arhitektonskih ovir. Priporočljivo je, da se osebe z invalidnostjo usposablja v prostorih, ki imajo širša vrata in hodnike, avtomatska vrata, rampe, dvigalo za invalide ali gosenično dvigalo, nastavljive mize, ustrezno signalizacijo in osvetlitev, sanitarije, dostopne osebami z invalidnostjo, ipd.

OMOGOČITE RAZUMNO PRILAGODITEV OPREME IN UČNIH PRIPOMOČKOV za usposabljanje oseb s pridobljenimi motoričnimi okvarami. Pomožne (asistivne) tehnologije lahko pomagajo osebami z invalidnostjo, da samostojno in uspešno sodelujejo v izobraževalnih dejavnostih.

Asistivna tehnologija danes zajema širok spekter instrumentov, naprav, pripomočkov in orodij, ki jih lahko uporabite pri usposabljanju oseb s pridobljenimi motoričnimi okvarami. Med njimi izstopajo računalniški pripomočki in komunikacijske asistivne tehnologije, pa tudi lahko dostopne mobilne rešitve in aplikacije

4. ZAKLJUČEK

Inkluzivno izobraževanje kot prednostna naloga

Treba razvijati in izvajati izobraževalne programe, ki osebam s pridobljenimi motoričnimi okvarami omogočajo enakopraven dostop do učenja in usposabljanja, saj je to ključ njihovega družbenega in poklicnega vključevanja.

Razumna prilagoditev kot standard

Vsak izobraževalni program mora predvideti razumne prilagoditve – prostorske, tehnične, metodološke in komunikacijske – da bi se odpravile ovire in zagotovili enaki pogoji za učenje vseh udeležencev.

Individualizacija procesa

Namesto splošnih rešitev, ki temeljijo na vrsti invalidnosti, je treba poudarek nameniti individualnim potrebam in potencialom posameznega udeleženca. Na ta način se zagotavlja učinkovitejše učenje in krepi motivacija za nadaljnji razvoj.

Uporaba univerzalnega dizajna za učenje

Izobraževalne programe je treba že od začetka oblikovati v skladu z načeli univerzalnega dizajna za učenje, s čimer se zmanjša potreba po naknadnih prilagoditvah in omogoči vključevanje čim večjega števila udeležencev.

Opolnomočenje izobraževalcev in institucij

Izobraževalci morajo imeti stalno strokovno podporo in možnost izpopolnjevanja za delo z osebami z motoričnimi okvarami, vključno z uporabo asistivnih tehnologij, razvojem komunikacijskih veščin in empatijskega pristopa.

Primeri dobre prakse kot usmeritev

Izkušnje iz različnih držav kažejo, da lahko socialna podjetja, prilagodljivi programi in medsektorsko sodelovanje pomembno prispevajo k zaposljivosti in integraciji oseb z invalidnostjo. Te prakse je treba širiti in prilagajati lokalnim razmeram.

Podpora vseživljenjskemu učenju

Treba je razvijati programe neformalnega in vseživljenjskega izobraževanja, ki so dostopni, prilagodljivi in usklajeni s potrebami trga dela, da bi osebe z motoričnimi okvarami lahko pridobile in nadgrajevale veščine skozi celotno življenje.

Medsektorsko sodelovanje

Za uspešno izvajanje inkluzivnega izobraževanja je nujno sodelovanje med izobraževalnimi institucijami, delodajalci, nevladnimi organizacijami in oblikovalci politik, saj se tako zagotavlja trajnost, širjenje inkluzivnih praks in odprava sistemskih ovir.

Dodatna priporočila

Potrebno je nadalje razvijati in izboljševati normativni okvir, ki natančneje ureja pravice odraslih oseb z invalidnostjo v izobraževanju, s posebnim poudarkom na osebah s pridobljenimi motoričnimi okvarami.

Pomembna sestavina je tudi finančna podpora in spodbude, kar je mogoče zagotoviti z oblikovanjem skladov in razpisov za institucije in organizacije, ki izvajajo inkluzivne programe, ter z davčnimi olajšavami za delodajalce, ki zaposlujejo osebe z invalidnostjo.

*Nazadnje je ključno tudi **spodbujanje kulture inkluzije** in razbijanje stereotipov prek javnih kampanj, medijskih vsebin in programov ozaveščanja, z namenom zmanjšanja stigme in krepiteve družbene participacije oseb z invalidnostjo.*

8. PRILOGE

8.1. **NORMATIVNI OKVIR OBRAZOVANJA ODRASLIH**

REPUBLIKA SRBIJA

Izobraževanje odraslih v Republiki Srbiji je v nacionalnih predpisih prepoznano kot del enotnega sistema izobraževanja, ki odraslim skozi vse življenje omogoča pridobivanje kvalifikacij, kompetenc, znanj, spretnosti, sposobnosti in stališč, potrebnih za osebni in poklicni razvoj, delo in zaposlovanje ter za družbeno odgovorno vedenje.

Strategija razvoja izobraževanja in vzgoje v Republiki Srbiji do leta 2030 si prizadeva zagotoviti kakovostno izobraževanje, ki bo omogočilo polni razvoj potenciala vsakega otroka, mlade osebe in odraslega v Srbiji. Eden temeljnih načel celotnega sistema izobraževanja in vzgoje v Republiki Srbiji je zagotavljanje enakosti pri uresničevanju pravice do izobraževanja in dostopnosti izobraževanja za vse – otroke, učence in odrasle – na podlagi socialne pravičnosti in enakih možnosti, brez diskriminacije.

Nujno je zagotavljati stalno in dodatno podporo izboljšanju izobraževanja in vzgoje oseb z motnjami v razvoju in invalidnostjo.

Normativni okvir Republike Srbije, pomemben za neformalno izobraževanje odraslih, zajema naslednje zakone in podzakonske akte:

- Zakon o temeljih sistema izobraževanja in vzgoje („Službeni glasnik RS”, št. 88/2017, 27/2018 – dr. zakon, 10/2019, 6/2020, 129/2021, 92/2023 in 19/2025);
- Zakon o izobraževanju odraslih („Službeni glasnik RS”, št. 55/2013, 88/2017 – dr. zakon, 27/2018 – dr. zakon in 6/2020 – dr. zakon);
- Zakon o nacionalnem okviru kvalifikacij Republike Srbije („Službeni glasnik RS”, št. 27/2018, 6/2020, 129/2021 – dr. zakon in 76/2023);

- Pravilnik o podrobnejših pogojih glede programov, kadrov, prostorov, opreme in učnih pripomočkov za pridobitev statusa javno priznanega organizatorja dejavnosti izobraževanja odraslih („Službeni glasnik RS”, št. 130/2021);
- Pravilnik o standardih storitev kariernega vodenja in svetovanja („Službeni glasnik RS”, št. 43/2019).

Zakon o temeljih sistema izobraževanja in vzgoje kot krovni zakon, ki ureja celoten sistem izobraževanja in vzgoje v Republiki Srbiji, prepoznava izobraževanje odraslih kot integralni del sistema.

Ta zakon določa splošna načela izobraževanja in vzgoje (člen 7), ki med drugim vključujejo tudi udeležbo oseb z invalidnostjo v izobraževanju odraslih.

Zakon določa, da je treba odraslim osebam z invalidnostjo omogočiti dostop do vseh ravni izobraževanja, ter predvideva zmanjšanje stopnje osipa iz sistema izobraževanja in spodbujanje njihove ponovne vključitve vanj, skladno z načeli inkluzivnega izobraževanja in vzgoje.

Z Zakonom o Nacionalnem okviru kvalifikacij Republike Srbije (v nadaljevanju: Zakon o NOKS-u) je bil vzpostavljen Nacionalni okvir kvalifikacij Republike Srbije (NOKS), sistem, s katerim se urejajo kvalifikacije v Republiki Srbiji.

NOKS predstavlja instrument za prepoznavanje, oblikovanje in razvrščanje kvalifikacij v izobraževalnem sistemu, skladno z zahtevami trga dela, vseživljenjskega učenja, razvoja znanosti in družbe kot celote.

Vzpostavitev NOKS-a omogoča urejen sistem kvalifikacij po vseh ravneh in področjih izobraževanja, s čimer se dosega večja prožnost in prehodnost, predvsem med različnimi ravnmi izobraževanja.

Vzpostavitev NOKS-a zagotavlja tudi primerljivost in prepoznavnost kvalifikacij, pridobljenih v Republiki Srbiji, s tistimi, pridobljenimi v drugih državah.

V skladu s tem zakonom se lahko kvalifikacije v Republiki Srbiji pridobijo na tri načine:

- s formalnim izobraževanjem,
- z neformalnim izobraževanjem, in
- z ugotavljanjem in priznavanjem predhodnega učenja.

Opredelitev posameznih oblik učenja:

- Formalno izobraževanje predstavlja organizirane učne procese, ki se izvajajo na podlagi učnih načrtov in programov osnovnega in srednjega izobraževanja ter študijskih programov visokošolskega izobraževanja;
- Neformalno izobraževanje predstavlja organizirane učne procese za odrasle, ki se izvajajo na podlagi posebnih programov z namenom pridobivanja znanj, spretnosti, sposobnosti in stališč, usmerjenih v delo, osebni in socialni razvoj;
- Informalno učenje pomeni proces samostojnega pridobivanja znanj, spretnosti, vrednot, stališč in sposobnosti odraslih v vsakdanjem življenjskem, delovnem in družbenem okolju;
- Priznavanje predhodnega učenja (PPU) predstavlja dejavnost izobraževanja odraslih, ki se izvaja z ocenjevanjem znanj, spretnosti in sposobnosti, pridobljenih z izobraževanjem, življenjskimi ali delovnimi izkušnjami, ter omogoča nadaljnje učenje in povečanje konkurenčnosti na trgu dela.

Zakon o izobraževanju odraslih ureja področje izobraževanja odraslih v Republiki Srbiji. V skladu s tem zakonom se izobraževanje odraslih izvaja prek formalnega in neformalnega izobraževanja ter informalnega učenja.

Zakon določa tudi temeljna načela izobraževanja odraslih (člen 3), med katerimi je posebej poudarjeno načelo enakih možnosti.

Poleg tega zakon v členu 21 („Izvajanje programov izobraževanja odraslih“) nalaga obveznost zagotavljanja dostopnosti programov in nujnih individualiziranih razumnih prilagoditev za osebe z invalidnostjo, ki se vključujejo v programe izobraževanja odraslih.

REPUBLIKA HRVATSKA

Izobraževanje odraslih v Republiki Hrvaški je urejeno s strategijo ter zakonskimi in podzakonskimi akti. Predstavlja del sistema vseživljenjskega učenja, ki skozi formalne, neformalne in informalne oblike izobraževanja omogoča osebam, starejšim od 18 let, pridobivanje novih znanj, spretnosti, kompetenc in kvalifikacij, pomembnih za vključevanje na trg dela in za profesionalni razvoj.

Strateški dokumenti, zakonski in podzakonski akti, ki urejajo sistem izobraževanja odraslih v Republiki Hrvaški:

- Strategija izobraževanja, znanosti in tehnologije (*NN 124/14*),

- Zakon o hrvaškem kvalifikacijskem okviru (*NN 22/13, 41/16, 64/18, 47/20, 20/21*),
- Pravilnik o registru hrvaškega kvalifikacijskega okvira (*NN 96/21*),
- Zakon o Agenciji za poklicno izobraževanje in izobraževanje odraslih (*NN 24/10*),
- Zakon o izobraževanju odraslih (*NN 144/21*),
- Pravilnik o standardih in normativih za izvajanje programov izobraževanja odraslih (*NN 14/23*),
- Pravilnik o načinu zunanjskega vrednotenja ustanov za izobraževanje odraslih in sklopov učnih izidov ter o načinu dela in imenovanju komisije za pritožbe na poročilo o zunanjem vrednotenju (*NN 19/23*),
- Pravilnik o načinu prijave in izvajanju vrednotenja predhodnega učenja (*NN 79/24*).

Hrvaški kvalifikacijski okvir (HKO)

Sistem izobraževanja odraslih temelji na Hrvaškem kvalifikacijskem okviru (HKO), ki omogoča:

- pridobivanje delnih in celovitih kvalifikacij,
- priznavanje predhodnega učenja,
- usklajenost izobraževalnih kvalifikacij z evropskimi standardi,
- povezovanje izobraževanja s potrebami trga dela.

Tak sistem izobraževanja zagotavlja fleksibilnost in vseobsegajočo dostopnost učenja, pri čemer namenja posebno pozornost osebam z invalidnostjo (OSI), da bi jim omogočil enake možnosti sodelovanja v izobraževalnih programih in pri profesionalnem razvoju.

Nacionalni informacijski sustav obrazovanja odraslih (NISOO), ki deluje v okviru Ministrstva za znanost, izobraževanje in mladino Republike Hrvaške, vsebuje celovito evidenco o ustanovah, programih izobraževanja in programih vrednotenja, udeležencih, kandidatih, andragoških asistentih in učiteljih v izobraževanju odraslih ter druge podatke, pomembne za spremljanje stanja in razvoja sistema izobraževanja odraslih.

Zakon o izobraževanju odraslih med drugim določa tudi vrste izobraževanja odraslih:

- Formalno izobraževanje vključuje programe, verificirane s strani pristojnih organov, ki omogočajo pridobivanje kvalifikacij, priznanih v izobraževalnem sistemu.
- Neformalno izobraževanje zajema strukturirane programe, usmerjene v razvoj specifičnih kompetenc, potrebnih za zaposlitev in strokovni razvoj, pogosto financirane z vaučerji in evropskimi sredstvi.
- Informalno učenje se nanaša na učenje z izkušnjami ter pridobivanje znanja in spretnosti skozi življenjske in delovne izkušnje.

Vrednotenje programov izobraževanja odraslih, ki ga ureja poseben Pravilnik, je ključen proces za zagotavljanje kakovosti in usklajenosti izobraževalnih programov z nacionalnimi in evropskimi standardi ter vključuje naslednje korake:

1. Prijava programa – izobraževalne ustanove vložijo zahtevo za vrednotenje pri Agenciji za poklicno izobraževanje in izobraževanje odraslih,
2. Evalvacija programa – strokovna telesa ocenjujejo usklajenost programa s kvalifikacijskimi standardi iz registra HKO,
3. Odobritev in vpis v register – če program izpolnjuje predpisane kriterije, se vpiše v Register akreditiranih programov,
4. Spremljanje in zunanje vrednotenje – redno preverjanje kakovosti programa, da se zagotovi njegov nenehen razvoj in prilagajanje potrebam trga dela.

Priznavanje neformalnega izobraževanja in vrednotenje učnih izidov je urejeno s posebnim pravilnikom ter metodološkimi smernicami, ki jih je razvila Agencija za poklicno izobraževanje in izobraževanje odraslih (ASOO). Ta postopek priznavanja predhodnega učenja omogoča posameznikom pridobitev delne ali celovite kvalifikacije s priznavanjem neformalno pridobljenega znanja, spretnosti in kompetenc.

Postopek vrednotenja predhodnega učenja poteka v več korakih:

1. Prijava kandidata – vložitev zahteve pri instituciji, pooblaščen za vrednotenje kompetenc,
2. Dokumentacijski pregled – analiza predloženih dokazil o že pridobljenem znanju in spretnostih,
3. Ocena kompetenc – izvaja se z različnimi metodami, kot so testiranje, intervjuji, portfelji, praktične naloge ali simulacije,
4. Primerjava s kvalifikacijskimi standardi – ugotavlja se, v kolikšni meri kandidatovo znanje ustreza predpisanim kvalifikacijam iz registra HKO,
5. Izdaja javne listine – uspešnim kandidatom se izda potrdilo ali certifikat, s katerim se priznava neformalno izobraževanje ter potrjujejo pridobljene kvalifikacije ali sklopi učnih izidov, kar kandidatu omogoča nadaljevanje izobraževanja ali vstop na trg dela.

Sistem vrednotenja predhodnega učenja prispeva k večji fleksibilnosti izobraževalnega sistema, povečuje mobilnost delovne sile in omogoča lažji dostop do kvalifikacij, pomembnih za trg dela. Ta sistem zagotavlja večjo prehodnost znotraj izobraževalnega sistema in

prilagodljivost učnega procesa, s čimer povečuje zaposljivost vseh oseb, vključno z osebami z invalidnostjo (OSI).

REPUBLIKA SLOVENIJA

Izobraževanje odraslih v Sloveniji je urejeno s sistemom zakonov, strategij in podzakonskih aktov, ki določajo cilje, organizacijo, izvajanje in financiranje izobraževanja odraslih. Glavni zakon, ki ureja to področje, je Zakon o izobraževanju odraslih (ZIO-1), ki opredeljuje temeljne pravice in obveznosti izobraževalnih ustanov ter udeležencev v procesu izobraževanja odraslih.

Ključni zakoni, predpisi in podzakonski akti, ki urejajo sistem izobraževanja odraslih v Rpubliki Sloveniji:

- 8.2.** Zakon o izobraževanju odraslih (ZIO-1)
- 8.3.** Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (ZOFVI)
- 8.4.** Zakon o nacionalnih poklicnih kvalifikacijah (ZNPk)
- 8.5.** Pravilnik o izvajanju izobraževanja odraslih, ki določa pogoje za izvedbo izobraževalnih programov,
- 8.6.** Pravilnik o financiranju izobraževanja odraslih, ki določa vire financiranja in možnosti sofinanciranja izobraževalnih programov.
- 8.7.** Zakon o izobraževanju odraslih (ZIO-1)
- 8.8.** ZIO-1 določa sistem izobraževanja odraslih, ki vključuje formalne in neformalne oblike izobraževanja; opredeljuje javne službe na področju izobraževanja odraslih; določa pravice in obveznosti udeležencev ter izvajalcev izobraževanja; ureja financiranje izobraževanja odraslih iz javnih in zasebnih virov.
- 8.9.** Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (ZOFVI)
- 8.10.** ZOFVI določa organizacijo izobraževalnih ustanov in način njihovega financiranja; vsebuje tudi določbe o pravicah odraslih do izobraževanja ter o možnostih subvencioniranja šolnin.
- 8.11.** Zakon o nacionalnih poklicnih kvalifikacijah (ZNPk)
- 8.12.** ZNPk ureja pridobivanje in priznavanje nacionalnih poklicnih kvalifikacij (NPK), ki odraslim omogočajo vstop na trg dela tudi brez formalne izobrazbe; določa postopke preverjanja in potrjevanja znanja ter kompetenc.
- 8.13.** Strategija razvoja izobraževanja odraslih v Sloveniji

- 8.14. Strategija postavlja dolgoročne cilje in razvojne prioritete na področju izobraževanja odraslih, ki vključujejo spodbujanje dostopnosti, kakovosti in prilagodljivosti izobraževanja odraslih.
- 8.15. Oblike izobraževanja odraslih
- 8.16. V skladu z zakonodajo so v Sloveniji možne naslednje oblike izobraževanja odraslih:
- 8.17. Formalno izobraževanje – programi osnovnošolskega, srednješolskega in višješolskega strokovnega izobraževanja za odrasle,
- 8.18. Neformalno izobraževanje – tečaji, seminarji in delavnice za pridobivanje novih znanj in kompetenc,
- 8.19. Priznavanje neformalnega znanja – postopki certificiranja izkušenj in znanj, pridobljenih zunaj formalnega sistema,
- 8.20. Programi usposabljanja in prekvalifikacije – namenjeni hitrejši vključitvi na trg dela.
- 8.21. Strategije in razvoj
- 8.22. Slovenija si aktivno prizadeva za uresničevanje koncepta vseživljenjskega učenja in vključevanje čim večjega števila odraslih v izobraževalne procese. Prioritete Strategije razvoja izobraževanja odraslih vključujejo:
- 8.23. dvig splošne ravni izobrazbe odraslih,
- 8.24. večjo dostopnost izobraževanja za ranljive skupine,
- 8.25. spodbujanje digitalnih kompetenc,
- 8.26. razvoj vseživljenjskega učenja.
- 8.27. Zakonodajni okvir, ki ureja izobraževanje odraslih v Sloveniji, je dobro strukturiran in omogoča različne oblike formalnega in neformalnega učenja. Cilj sistema je izboljšati kompetence prebivalstva, povečati zaposlenost ter zagotoviti dostopno in kakovostno izobraževanje za vse.

8.28. SPECIFIČNOSTI U OBRAZOVANJU ODRASLIH

REPUBLIKA SRBIJA

Z Zakonom o nacionalnem ogrođju kvalifikacij Republike Srbije (NOKS) je določeno, katere organizacije lahko pridobijo dovoljenje za status javnega priznanja organizatorja dejavnosti izobraževanja odraslih (JPOA) za izvajanje dejavnosti neformalnega izobraževanja odraslih.

Status JPOA lahko pridobi pravna oseba oziroma druga institucija – javna agencija, javno podjetje, organizacija, pristojna za področje zaposlovanja, agencija za zaposlovanje, gospodarska družba, izvajalci poklicne rehabilitacije, samostojni podjetnik, sindikat, društvo, strokovno združenje, organizacija za izobraževanje odraslih (ljudska univerza, delavska univerza, odprta univerza, univerza za tretje življenjsko obdobje ipd.), centri in organizacije za strokovno usposabljanje, učenje tujih jezikov, informacijsko-komunikacijske tehnologije, za usposabljanje in razvoj človeških virov, šole vožnje, gospodarska zbornica, karierni centri, združenja delodajalcev, kulturno-izobraževalni centri in domovi kulture – če so pridobili dovoljenje za status JPOA v skladu z Zakonom o NOKS-u.

Status JPOA lahko pod pogoji, določenimi z zakonom, pridobijo tudi osnovne in srednje šole. Ta status imajo tudi državni organi in ustanove, ki v skladu s posebnimi zakoni izvajajo strokovno izpopolnjevanje in druge dejavnosti izobraževanja odraslih, pa tudi druge organizacije, ki so na podlagi posebnega zakona pridobile dovoljenje pristojnega državnega organa za izvajanje teh dejavnosti.

V skladu z Zakonom o NOKS-u se lahko status JPOA pridobi za naslednje dejavnosti izobraževanja odraslih:

Neformalno izobraževanje odraslih za pridobivanje kvalifikacij in/ali kompetenc, ki vključuje usposabljanja za:

- pridobivanje kvalifikacij 1.–3. in 5. ravni NOKS-a, v skladu s standardi kvalifikacij; delo v poklicu v okviru standarda kvalifikacije,
- pridobivanje posameznih kompetenc iz standarda kvalifikacije,
- pridobivanje več posameznih učnih izidov iz standarda kvalifikacije,
- usposabljanja za pridobivanje učnih izidov, znanj in veščin in/ali kompetenc, ki niso zajete v nacionalnih kvalifikacijah, a so relevantne za opravljanje določenega poklica v skladu s predpisi, ki urejajo področje zaposlovanja.

Neformalno izobraževanje odraslih za izboljšanje znanj, veščin in sposobnosti z namenom osebnega in poklicnega razvoja ter družbeno odgovornega ravnanja.

Zagotavljanje storitev kariernega svetovanja in vodenja.

Priznavanje predhodno pridobljenega znanja, kjer se v posebnem postopku ocenjujejo znanja, veščine in stališča, pridobljena z izobraževanjem, življenjskimi ali delovnimi izkušnjami, za ravni 1–3 in 5 NOKS-a, v skladu s standardi kvalifikacij.

Agencija za kvalifikacije, javna agencija, ki jo je ustanovila Vlada Republike Srbije, med drugim izdaja dovoljenja pravnim osebam in drugim organizacijam, medtem ko dovoljenja za šole izdaja Ministrstvo za izobraževanje Republike Srbije (v nadaljevanju: Ministrstvo).

Merila za pridobitev statusa JPOA

Merila za pridobitev statusa javnega priznanja organizatorja dejavnosti izobraževanja odraslih (JPOA) določena so s Pravilnikom o podrobnejših pogojih glede programa, kadra, prostora, opreme in učnih sredstev za pridobitev statusa javno priznanega organizatorja dejavnosti izobraževanja odraslih (v nadaljevanju: *Pravilnik*).

Izpolnjevanje pogojev za izvajanje programa neformalnega izobraževanja odraslih med drugim vključuje preverjanje pogojev glede zagotavljanja dostopnosti programa za osebe z invalidnostjo (OZI). Organizacije, ki želijo pridobiti status JPOA, morajo natančno opisati, kako bodo zagotovile dostopnost in omogočile izvajanje programa za OZI.

Program usposabljanja se lahko vsebinsko in organizacijsko prilagodi osebam z invalidnostjo. To lahko vključuje zagotavljanje pogojev za nemoten fizični dostop, na primer z namestitvijo rampe za osebe, ki uporabljajo invalidski voziček, ali z uporabo ustreznih asistivnih tehnologij.

Poleg tega se program lahko prilagodi tudi v smislu načina izvedbe in časovne dinamike, kar vključuje prilagoditev trajanja programa, načina preverjanja dosežkov ipd.

V zvezi s prostorskimi prilagoditvami in odstranitvijo arhitekturnih ovir za izvedbo programov za OZI je v 15. členu Pravilnika (Pogoj glede lastništva nad prostorom) določeno, da mora JPOA izvajati usposabljanje v poslovnem prostoru, ki je zgrajen in opremljen v skladu s predpisi s področja prostorskega načrtovanja in gradnje, pa tudi v skladu s predpisi, ki določajo tehnične standarde dostopnosti za nemoteno gibanje OZI.

Merila za pridobitev statusa JPOA za izvajanje storitev kariernega vodenja in svetovanja

Organizacije, ki želijo pridobiti status JPOA za izvajanje programov kariernega vodenja in svetovanja (KViS), morajo poleg pogojev, določenih z Zakonom o NOKS-u in omenjenim Pravilnikom, izpolnjevati tudi posebne pogoje oziroma standarde za pridobitev statusa JPOA za dejavnost izvajanja storitev KViS.

Posebni pogoji so določeni s Pravilnikom o standardih storitev kariernega vodenja in svetovanja (v nadaljevanju: *Pravilnik o KViS*).

Ta pravilnik med drugim določa, da morajo biti programi in storitve KViS dostopni različnim kategorijam uporabnikov, pri čemer je treba način, oblike in pogoje dela prilagoditi individualnim potrebam uporabnikov ter njihovem družbenemu, socialno-ekonomskemu in kulturnemu kontekstu – še posebej v primeru ranljivih skupin, kamor sodijo tudi osebe s (pridobljeno) invalidnostjo.

Vloga KViS storitev pri osebah s pridobljenimi motoričnimi okvarami

Storitve kariernega vodenja in svetovanja imajo posebno vlogo v situacijah, ko pride do nenadne pridobljene motorične okvare, ki lahko vodi do invalidnosti. Takšne spremembe močno vplivajo na nadaljnje izobraževanje, usposabljanje in/ali zaposlitev posameznika.

Karierne spremembe, ki nastanejo zaradi pridobljene invalidnosti, se razlikujejo od tistih, ki nastanejo v običajnih prehodnih obdobjih, saj zahtevajo hitro prilagoditev novim okoliščinam – sprejem invalidnosti, izgubo zaposlitve zaradi motoričnih ovir ipd.

Ključna naloga kariernih svetovalcev kot izvajalcev storitev KViS je, da učinkovito in pravočasno odgovorijo na potrebe teh uporabnikov, spodbujajo sprejemanje odločitev o nadaljnji karierni poti, dodatnem izobraževanju in usposabljanju, iskanju ustrezne zaposlitve, samoaktualizaciji osebnih potencialov ter spodbujanju procesa sprejemanja in obvladovanja motoričnih omejitev.

Priznavanje predhodnega učenja

S Pravilnikom o standardih in načinu izvajanja postopka priznavanja predhodnega učenja („Uradni list RS“, št. 148/2020) so v Republiki Srbiji določeni standardi in način izvajanja postopka priznavanja predhodnega učenja (PPU).

Izraz *priznavanje predhodnega učenja* je izenačen z izrazom „validacija neformalnega in informalnega učenja“ (*Validation of non-formal and informal learning*), v skladu z Evropskimi priporočili za validacijo neformalnega in informalnega učenja.

Postopek priznavanja predhodnega učenja omogoča, da se prepoznajo, ocenijo in priznajo znanja ter spretnosti, pridobljene skozi različna usposabljanja, življenjske in delovne izkušnje, ter da se za tako priznana znanja in spretnosti pridobi potrdilo o pridobljenih kompetencah ali certifikat o pridobljeni kvalifikaciji.

S tem postopkom je mogoče pridobiti kvalifikacije na 2., 3. in 5. ravni Nacionalnega okvira kvalifikacij Republike Srbije (NOKS).

Izvajanje postopka PPU

Postopek priznavanja predhodnega učenja lahko izvajajo šole s statusom JPOA, ki imajo odobritev za izvajanje postopka priznavanja predhodnega učenja.

Šola, ki je pridobila status JPOA za dejavnost PPU, ustanovi Tim za PPU, ki izvaja celoten postopek priznavanja predhodnega učenja.

Sestava Tima za PPU

Tim za PPU sestavljajo:

1. Svetovalec za PPU,
 2. Ocenjevalec iz šole,
 3. Ocenjevalec iz gospodarstva.
-

Postopek priznavanja predhodnega učenja zajema naslednje aktivnosti:

1. Obveščanje zainteresirane osebe o postopku priznavanja predhodnega učenja;
 2. Svetovanje in vodenje – podpora pri samoocenjevanju, zbiranju dokazov in pripravi kandidatovega portfelja;
 3. Priprava poročila o kandidatu s planom ocenjevanja;
 4. Izvedba preverjanja znanja v skladu s planom ocenjevanja kandidata pred komisijo za ocenjevanje učnih izidov in kompetenc kandidata;
 5. Izdaja javne listine – potrdila ali dokazila o priznanih kompetencah oziroma kvalifikaciji;
 6. Zagotavljanje kakovosti postopka priznavanja predhodnega učenja.
-

REPUBLIKA HRVATSKA

Agencija za poklicno izobraževanje in izobraževanje odraslih je ena ključnih institucij na področju izobraževanja odraslih v Republiki Hrvaški. Ustanovljena je bila z Zakonom o Agenciji za poklicno izobraževanje in izobraževanje odraslih (NN 24/10). Ustanovitelj Agencije je Republika Hrvaška, pri čemer pravice in dolžnosti ustanovitelja izvaja ministrstvo, pristojno za področje izobraževanja.

Dejavnost Agencije zajema načrtovanje, razvoj, organizacijo, izvajanje, spremljanje in izboljševanje sistema poklicnega izobraževanja in izobraževanja odraslih.

Agencija je osrednja institucija za razvoj, spremljanje in napredek sistema izobraževanja odraslih v Republiki Hrvaški. V skladu z zakonom so njene ključne naloge:

- razvoj in uporaba metodologije za izobraževanje odraslih, usklajene s Hrvaškim kvalifikacijskim okvirom (HKO);
- zunanje vrednotenje in samoevalvacija ustanov, ki izvajajo programe izobraževanja odraslih;
- svetovalna in strokovna podpora ustanovam, ki želijo razvijati in izvajati nove izobraževalne programe;
- spodbujanje inovacij in sodelovanje v projektih s področja vseživljenjskega učenja in usposabljanja odraslih;
- promocija kakovosti in spodbujanje inkluzije v izobraževalnih dejavnostih.

Hrvaški kvalifikacijski okvir (HKO) je reformski instrument, s katerim se v Republiki Hrvaški ureja celoten sistem kvalifikacij na vseh ravneh izobraževanja, z uporabo standardov kvalifikacij, ki temeljijo na učnih izidih in so usklajeni s potrebami trga dela, posameznika in družbe kot celote. HKO tako predstavlja nacionalni instrument za zagotavljanje kakovosti in preglednosti kvalifikacij na Hrvaškem, pri čemer temelji na načelih Evropskega ogrodja kvalifikacij (EOK).

Ker so v središču HKO-ja učni izidi, in ne sam postopek, s katerim so bili doseženi, okvir omogoča razvoj vrednotenja predhodno pridobljenega znanja ter priznanje in vrednotenje učnih izidov neformalnega in priložnostnega učenja, ob obvezni vzpostavitvi sistema zagotavljanja kakovosti in jasno določenih postopkih preverjanja kakovosti.

Usklajevanje izobraževalnih programov s HKO-jem omogoča:

- prepoznavnost kvalifikacij na nacionalni in evropski ravni;
- horizontalno in vertikalno prehodnost med različnimi ravnmi izobraževanja;
- fleksibilnost in modularnost programov z razvojem mikro- in delnih kvalifikacij;
- lažje priznavanje kompetenc in mobilnost delovne sile, zlasti v okviru Evropske unije.

Izvajanje programov izobraževanja odraslih v Republiki Hrvaški ureja Zakon o izobraževanju odraslih (NN 144/2021), ki jasno določa potrebne korake in odgovornosti vključenih institucij. Osnovni cilj tega zakonodajnega okvira je zagotoviti kakovostne izobraževalne programe, skladne s potrebami trga dela, ki omogočajo osebni in poklicni razvoj odraslih udeležencev.

1. Pridobitev strokovnega mnenja Agencije za poklicno izobraževanje in izobraževanje odraslih (ASOO)

Po oblikovanju in sprejetju programa mora ustanova za izobraževanje odraslih najprej pridobiti pozitivno strokovno mnenje ASOO, šele nato lahko vloži zahtevo pri Ministrstvu za znanost, izobraževanje in mladino.

Ta korak je ključen, saj Agencija izvaja strokovno vrednotenje predlaganega programa na podlagi Metodologije za razvoj programov izobraževanja odraslih, ob upoštevanju ustreznih sektorskih standardov kvalifikacij.

ASOO priporoča ustanovam, da programe izobraževanja prenesejo s spletne strani Agencije in zaprosijo za strokovno mnenje samo za tiste programe, za katere imajo zagotovljene ustrezne materialne in kadrovske pogoje za izvedbo.

2. Oddaja prijave Agenciji za strokovno mnenje

V postopku pridobivanja mnenja ustanova elektronsko pošlje Agenciji zahtevo in program(e) izobraževanja odraslih.

ASOO nato pripravi pisno strokovno mnenje, s katerim presodi utemeljenost in skladnost programa z veljavno zakonodajo, potrebami trga dela in Hrvaškim kvalifikacijskim okvirom (HKO).

3. Vložitev zahteve Ministrstvu za znanost, izobraževanje in mladino

Po prejemu pozitivnega strokovnega mnenja Agencije ustanova vloži zahtevo za odobritev izvajanja programa na Ministrstvu za znanost, izobraževanje in mladino. Po prejemu popolne dokumentacije (v skladu s Pravilnikom o standardih in normativih ter načinu ugotavljanja izpolnjevanja pogojev v ustanovah za izobraževanje odraslih) ministrstvo imenuje odbor, ki preveri izpolnjevanje materialno-tehničnih, kadrovskih in prostorskih pogojev.

Če odbor ugotovi, da so pogoji izpolnjeni, ministrstvo izda sklep o odobritvi izvajanja programa, na podlagi katerega ustanova pridobi pravico do začetka izvajanja.

Šele po prejemu tega uradnega sklepa lahko ustanova začne z izvajanjem izobraževalnega programa.

Metodologija za pripravo programov izobraževanja odraslih

V skladu s členom 12(10) Zakona o izobraževanju odraslih (NN 144/21) in v povezavi s financiranjem programov formalnega izobraževanja z vavčerji, je ASOO pripravila Metodologijo

za pripravo programov izobraževanja odraslih za pridobivanje mikrokvalifikacij, delnih kvalifikacij in celovitih kvalifikacij.

Metodologija je skladna z Zakonom o izobraževanju odraslih (člen 17, odst. 6), po katerem se programi formalnega izobraževanja odraslih, financirani z vavčerji, temeljijo na standardih poklicev ali kompetenc ter na standardih kvalifikacij iz Registra HKO.

Glavni cilj metodologije je zagotavljanje kakovostnega, preglednega in trgu dela prilagojenega izobraževanja odraslih prek standardiziranih programov, ki omogočajo pridobitev:

- mikrokvalifikacij (kratki, fleksibilni programi za pridobivanje specifičnih kompetenc),
- delnih kvalifikacij (usposabljanja za določene poklice ali kompetence),
- celovitih kvalifikacij (ki omogočajo samostojen vstop na trg dela ali nadaljevanje izobraževanja).

Prilagoditev programov izobraževanja odraslih osebam z invalidnostjo

V skladu s členom 22 Zakona o izobraževanju odraslih so ustanove dolžne zagotoviti razumno prilagoditev metod, vsebin, gradiv in okolja za osebe z invalidnostjo, kar vključuje:

- uporabo asistivne tehnologije, pripomočkov ali komunikacijske podpore,
- prilagoditev gradiva in okolja za osebe z okvarami vida, sluha ali gibalnimi motnjami,
- individualiziran pristop pri učenju in preverjanju znanja,
- fleksibilen urnik in dodatno učno podporo.

V obrazcu za pripravo programa je predviden poseben razdelek, kjer predlagatelj opiše konkretne ukrepe za vključevanje oseb z invalidnostjo in način vrednotenja njihovih učnih izidov.

Metodologija je zasnovana tako, da omogoča hiter odziv izobraževalnega sistema na spremembe trga dela, spodbuja vseživljenjsko učenje in zagotavlja transparentnost ter primerljivost kvalifikacij na nacionalni in evropski ravni.

Na spletni strani ASOO je objavljena celotna metodologija ter seznam programov izobraževanja odraslih, ki jih ustanove lahko prevzamejo in prilagodijo, če izpolnjujejo pogoje za odobritev. Agencija spodbuja tudi medsebojno deljenje že odobrenih programov, s čimer se pospeši postopek odobritve in zagotovi hitrejši odziv na potrebe trga dela.

Vrednotenje predhodno pridobljenega znanja

S sprejetjem Pravilnika o načinu prijave in izvajanju vrednotenja predhodno pridobljenega znanja (NN 79/2024) je Hrvaška naredila pomemben korak k priznavanju znanj, spretnosti in kompetenc, pridobljenih zunaj formalnega izobraževanja.

Ta pristop prinaša večjo fleksibilnost in inkluzivnost sistema izobraževanja odraslih ter omogoča posameznikom, ki so se učili skozi delo, prostovoljstvo ali življenjske izkušnje, formalno priznanje svojih kompetenc.

Poseben pomen ima za odrasle osebe z invalidnostjo, zlasti tiste s pridobljenimi gibalnimi okvarami, katerim so formalne poti izobraževanja pogosto otežene.

Pravilnik določa jasno strukturiran postopek vrednotenja predhodno pridobljenih kompetenc, ki temelji na načelih kakovosti, preglednosti in relevantnosti učenja.

Da bi institucija lahko izvajala ta postopek, mora izpolnjevati naslednje pogoje:

- biti registrirana ustanova za izobraževanje odraslih;
- imeti visoko ali zelo visoko oceno kakovosti po zunanjem vrednotenju ASOO;
- imeti verificiran izobraževalni program, izveden z najmanj dvema skupinama udeležencev;
- pridobiti strokovno mnenje ASOO in odobritev ministrstva za izvajanje postopka vrednotenja.

Čeprav je pravilnik zagotovil trdno pravno podlago, je njegova implementacija na Hrvaškem še v začetni fazi.

Praksa kaže visoko motivacijo izobraževalnih ustanov, hkrati pa potrebo po večji operativni in strokovni podpori za uspešno izvajanje vrednotenja.

.

 REPUBLIKA SLOVENIJA

Vloga ljudskih univerz v izobraževanju odraslih v Sloveniji

Ljudske univerze (LU) predstavljajo osrednje institucije za izobraževanje odraslih v Sloveniji, saj omogočajo dostopno in prilagojeno izobraževanje različnim skupinam prebivalstva. Imajo ključno vlogo pri vseživljenjskem učenju, prekvalifikaciji, socialni vključenosti ter osebnem in poklicnem razvoju posameznikov.

LU so javne izobraževalne ustanove, ki izvajajo formalne in neformalne programe za odrasle. Delujejo lokalno, v različnih občinah po vsej Sloveniji, in so namenjene širokemu krogu udeležencev – brezposelnim, zaposlenim, starejšim, migrantom, mladim brez izobrazbe ter ranljivim skupinam. Njihovo delovanje temelji na načelih vseživljenjskega učenja, ki poudarja, da je izobraževanje dostopno vsem in da se človek lahko izobražuje skozi vse življenje.

Ključne vloge ljudskih univerz

1) Omogočanje formalnega in neformalnega izobraževanja odraslih

- izvajajo osnovno in srednje izobraževanje odraslih,
- omogočajo pridobivanje strokovnih kvalifikacij in prekvalifikacij,
- ponujajo neformalne programe – tečaje tujih jezikov, računalniške tečaje, ustvarjalne delavnice ipd.

2) Pomoč pri zaposlovanju in prekvalifikaciji

- organizirajo tečaje in usposabljanja za brezposelne in iskalce zaposlitve,
- sodelujejo z Zavodom Republike Slovenije za zaposlovanje pri oblikovanju programov za povečanje konkurenčnosti na trgu dela,
- izvajajo karierno svetovanje in usmerjanje odraslih.

3) Krepitev socialne vključenosti in izobraževanja ranljivih skupin

- izvajajo programe za starejše, migrante, Rome, osebe z invalidnostjo (OSI) in druge ranljive skupine,
- pomagajo pri socialni integraciji, učenju slovenskega jezika in spoznavanju kulturnih vsebin.

4) Spodbujanje vseživljenjskega učenja

- organizirajo delavnice, predavanja, tečaje in projekte, ki spodbujajo osebni razvoj in pridobivanje novih kompetenc,
- omogočajo neformalno učenje in razvoj osebnih interesov.

5) Razvoj skupnosti in medgeneracijsko učenje

- spodbujajo medgeneracijsko sodelovanje in izmenjavo znanja,
- izvajajo projekte, ki povezujejo mlajše in starejše udeležence, ter sodelujejo z nevladnimi in prostovoljskimi organizacijami.

Programi in dejavnosti ljudskih univerz

Ljudske univerze ponujajo širok spekter izobraževalnih programov, prilagojenih različnim ciljnim skupinam. Ti vključujejo:

- osnovno in srednje izobraževanje odraslih,

- usposabljanja za poklicne kvalifikacije in prekvalifikacije,
- neformalne programe (npr. tečaje jezika, računalniško pismenost, mehke veščine),
- programe socialne vključenosti za ranljive skupine,
- karierno svetovanje in osebni razvoj,
- kulturne, ustvarjalne in medgeneracijske projekte,
- programe za razvijanje digitalnih in podjetniških kompetenc.

Formalno izobraževanje

- Osnovna šola za odrasle;
- Srednješolski programi (strokovno in poklicno izobraževanje);
- Nacionalne poklicne kvalifikacije (NPK).

Neformalno izobraževanje

- Jezikovni tečaji (angleščina, nemščina, italijanščina, slovenščina za tujce);
- Informatika in digitalna pismenost;
- Ustvarjalne in kulturne delavnice (umetnost, zgodovina, književnost);
- Tečaji mehkih veščin (komunikacija, podjetništvo, osebni razvoj).

Programi za zaposlovanje in prekvalifikacijo

- Programi, sofinancirani iz Evropskega socialnega sklada (ESS);
- Usposabljanja za deficitarne poklice;
- Karierno svetovanje in pomoč pri iskanju zaposlitve.

Programi za socialno vključenost

- Programi za migrante – učenje slovenskega jezika in spoznavanje kulture;
- Izobraževanje starejših – v sodelovanju z Univerzami za tretje življenjsko obdobje;
- Podpora ranljivim skupinam – npr. osebam z invalidnostjo, Romom.

Ljudske univerze v Sloveniji imajo neprecenljivo vlogo pri izobraževanju odraslih, saj ponujajo prilagojene programe za raznolike družbene skupine. Njihovo delo omogoča osebni, poklicni in družbeni razvoj posameznikov ter prispeva k ustvarjanju izobražene, vključujoče in dinamične družbe.

Univerza za tretje življenjsko obdobje (UTŽO) in njena vloga pri izobraževanju odraslih

Univerza za tretje življenjsko obdobje (UTŽO) je posebna izobraževalna ustanova, namenjena predvsem starejšim osebam, ki želijo nadaljevati z učenjem, pridobivanjem novih znanj in aktivnim vključevanjem v družbo. V Sloveniji ima UTŽO pomembno vlogo na področju vseživljenjskega izobraževanja, saj starejšim omogoča, da ostanejo aktivni, družbeno vključeni ter duševno in socialno vitalni.

UTŽO so neprofitne organizacije, ki delujejo v različnih mestih po Sloveniji in so povezane v Slovensko univerzo za tretje življenjsko obdobje (SUTŽO), ki koordinira dejavnosti na nacionalni ravni. Po podatkih iz leta 2023 SUTŽO tvori razvita nacionalna mreža 54 univerz, ki delujejo v skoraj vseh večjih slovenskih mestih.

V izobraževalne programe je vključenih več kot 12.000 starejših oseb po vsej Sloveniji, od tega več kot 2.000 v Ljubljani.

V študijskem letu 2023/24 je bilo v Ljubljani 202 študijskih skupin, kar je 7 % več kot v prejšnjem letu. Število študentov se je povečalo za 9,2 %, število študijskih mest pa za 6,5 %. Ti podatki kažejo na naraščajoče zanimanje starejših za izobraževanje in njihovo aktivno vključevanje v družbo prek programov UTŽO.

Vloga UTŽO pri izobraževanju odraslih

1) Omogoča dostop do znanja in vseživljenjskega učenja

- Udeležencem nudi izobraževanje brez pritiska ocenjevanja.
- Poudarek je na spoznavanju novih tem, izpopolnjevanju veščin in samouresničitvi.

2) Spodbuja aktivno staranje in družbeno vključenost

- Pomaga starejšim, da ostanejo družbeno aktivni in povezani s skupnostjo.
- Sodelovanje v programih preprečuje osamljenost in krepi medgeneracijsko sodelovanje.

3) Prispeva k osebnemu razvoju in izboljšanju kakovosti življenja

- Udeleženci razvijajo kritično mišljenje, komunikacijske spretnosti in digitalne kompetence.
- Zmanjšuje se tveganje za demenco in druge kognitivne bolezni, saj ohranja miselno dejavnost ter spodbuja samozavest, samostojnost in občutek lastne vrednosti.

4) Razvija prostovoljstvo in medgeneracijsko sodelovanje

- Starejši pogosto prostovoljno delijo svoje znanje z mlajšimi generacijami in sodelujejo v projektih skupnosti.
- UTŽO organizira projekte, ki povezujejo mlade in starejše ter krepijo medgeneracijske vezi.

Programi in dejavnosti Univerze za tretje življenjsko obdobje (UTŽO)

UTŽO ponuja širok spekter programov in dejavnosti, prilagojenih interesom in potrebam starejših oseb:

- Jezikovni tečaji – učenje tujih jezikov (angleščina, nemščina, italijanščina ipd.);

- Računalniška pismenost in digitalne veščine – uporaba interneta, družbenih omrežij, e-pošte;
- Kulturne in umetniške delavnice – slikanje, kiparstvo, glasba, gledališče;
- Zgodovina, filozofija in književnost – predavanja o zgodovini, svetovni književnosti, etiki;
- Zdravje in rekreacija – joga, nordijska hoja, prehrana in zdrav življenjski slog;
- Družboslovje in naravoslovje – sociologija, psihologija, ekologija;
- Ekskurzije in raziskovanja – obiski muzejev, galerij, zgodovinskih krajev;
- Prostovoljno delo in mentorstvo – sodelovanje v medgeneracijskih projektih.

UTŽO je eden ključnih stebrov izobraževanja odraslih v Sloveniji. Omogoča starejšim, da ostanejo aktivni, povezani in izobraženi, s čimer prispeva k njihovem osebemu zadovoljstvu in boljšemu delovanju družbe kot celote.

UTŽO dokazuje, da se učenje nikoli ne konča, temveč je proces, ki bogati celotno življenje.

Sistem nacionalnih poklicnih kvalifikacij (NPK)

Sistem nacionalnih poklicnih kvalifikacij (NPK) v Sloveniji omogoča posameznikom, da uradno pridobijo in potrdijo svoje strokovne spretnosti in znanja, potrebna za opravljanje določenega poklica – ne glede na formalno izobrazbo.

To pomeni, da lahko odrasle osebe z delovnimi izkušnjami, veščinami in znanji na določenem področju – tudi če niso zaključile formalnega izobraževanja – pridobijo uradno priznano kvalifikacijo prek sistema NPK.

Kandidat mora izpolnjevati pogoje, določene v standardu NPK (npr. določeno število let izkušenj, specifične spretnosti, opravljeni tečaji ipd.).

NPK je javno priznana kvalifikacija, ki posameznikom omogoča, da formalno izkažejo svoje strokovno znanje in veščine, lažje pridobijo zaposlitev, napredujejo v karieri ali se prekvalificirajo oziroma dodatno usposobijo na izbranem področju.

NPK ni enak formalnemu izobraževanju (npr. srednji šoli), vendar ima zakonsko veljavo in se vpisuje v evidenco kvalifikacij.

8.29. PODPORA OSEBAM Z INVALIDNOSTJO PRI IZOBRAŽEVANJU ODRASLIH, POKLICNI REHABILITACIJI IN ZAPOSLOVANJU

 Vse partnerske države v projektu so podpisnice Konvencije o pravicah invalidov, ki je bila sprejeta na 61. zasedanju Generalne skupščine Združenih narodov 13. decembra 2006. Namen Konvencije je spodbujanje, zaščita in zagotavljanje polnega in enakega uživanja vseh človekovih pravic in temeljnih svoboščin za vse osebe z invalidnostjo ter spodbujanje spoštovanja njihovega prirojenega dostojanstva. S podpisom Konvencije so se države zavezale, da bodo zagotovile inkluziven izobraževalni sistem na vseh ravneh ter učenje skozi vse življenje.

REPUBLIKA SRBIJA

 Osebe z invalidnostjo (OZI) predstavljajo posebej ranljivo in marginalizirano skupino prebivalstva. Načini zadovoljevanja njihovih potreb ter zahteve po prilagajanju in zagotavljanju ustrezne podpore so prisotni v vseh segmentih družbenega življenja – v gospodarstvu, zdravstvu, zaposlovanju, izobraževanju, kulturi, športu, prometu in drugih področjih.

Položaj in pravice OZI so urejeni z obsežno zakonodajo Republike Srbije in mednarodnimi konvencijami, ki jih je država ratificirala.

 Strategija za izboljšanje položaja oseb z invalidnostjo v Republiki Srbiji za obdobje 2025–2030 je večresorski dokument, s katerim se nadaljujejo stalna institucionalna prizadevanja za izboljšanje družbenega in ekonomskega položaja invalidov ter ustvarjanje pogojev za njihovo enakovredno sodelovanje v družbi. Splošni cilj strategije je izboljšati položaj oseb z invalidnostjo, da bi v celoti uživale svoje pravice in živele enakovredno življenje v skupnosti – z vključevanjem v vse sfere družbenega življenja na enakopravni osnovi ter ob polnem spoštovanju osebnega dostojanstva, neodvisnosti, svobode izbire in individualnosti.

 V Strategiji so navedeni tudi nacionalni strateški dokumenti, ki so trenutno v veljavi in se nanašajo na različna družbena področja, med njimi:

 Strategija deinstitucionalizacije in razvoja storitev socialnega varstva v skupnosti za obdobje 2022–2026 (»Uradni list RS«, št. 12/22),

 Program za zaščito duševnega zdravja v Republiki Srbiji za obdobje 2019–2026 (»Uradni list RS«, št. 84/19),

 Strategija javnega zdravja v Republiki Srbiji 2018–2026 (»Uradni list RS«, št. 61/18),

 Strategija za enakost spolov za obdobje 2021–2030 (»Uradni list RS«, št. 103/21).

 V Strategiji zaposlovanja Republike Srbije za obdobje 2021–2026 so osebe z invalidnostjo prepoznane kot prednostna ciljna skupina in označene kot ena od kategorij težje zaposljivih oseb.

Med splošne cilje strategije spada premagovanje ovir, kot so:

 težave pri gibanju in uporabi javnega prevoza,

 neustrezna dostopnost objektov,

 otežen dostop do storitev in informacij,

 omejene možnosti za razumno prilagoditev delovnega mesta,

 omejen dostop do kakovostnega izobraževanja in strokovnega usposabljanja.

 Zakon o prepovedi diskriminacije oseb z invalidnostjo prepoveduje diskriminacijo in zagotavlja pravico OZI do nemotenega dostopa do javnih ustanov. Javne in zasebne stavbe ter javni prostori (ulice, trgi, parki ipd.) morajo biti načrtovani, zgrajeni in vzdrževani tako, da omogočajo lahek dostop, gibanje in uporabo vsem uporabnikom, zlasti OZI, otrokom in starejšim osebam – v skladu s tehničnimi standardi in namenom prostora. Predpisi, ki določajo obvezne tehnične ukrepe, načrtovanje in pogoje gradnje, so del standardov dostopnosti, ki zahtevajo odstranitev arhitektonskih ovir in omogočanje nemotenega gibanja invalidom, otrokom in starejšim.

 Zakon o poklicni rehabilitaciji in zaposlovanju oseb z invalidnostjo določa obveznost vključevanja OZI v izobraževanje, usposabljanje in strokovno izpopolnjevanje. Poklicna rehabilitacija obsega vrsto dejavnosti, katerih cilj je usposobiti osebo z invalidnostjo za ustrezno delo, ohraniti zaposlitev, omogočiti napredovanje ali spremembo poklicne poti. Med te dejavnosti sodijo delovno usposabljanje, dodatno izobraževanje, prekvalifikacija in programi za razvoj ter ohranjanje delovnih in socialnih veščin.

REPUBLIKA HRVATSKA

Osebe z invalidnostjo (OZI) imajo v skladu z mednarodnimi konvencijami in zakonodajnim okvirom Republike Hrvaške zagotovljeno pravico do dostopa do vseh oblik izobraževanja, poklicne rehabilitacije in zaposlovanja.

To jim omogoča nediskriminatoren pristop z enakimi možnostmi, razumno prilagoditev metod, načinov in oblik izvajanja izobraževalnih programov ter vrednotenje učnih dosežkov.

Zakoni in podzakonski akti, ki urejajo poklicno rehabilitacijo (kot del izobraževanja odraslih) in zaposlovanje oseb z invalidnostjo:

- Zakon o poklicni rehabilitaciji in zaposlovanju oseb z invalidnostjo (NN 157/13, 152/14, 39/18, 32/20),

- Pravilnik o poklicni rehabilitaciji in centrih za poklicno rehabilitacijo oseb z invalidnostjo (NN 75/18, 145/20),
- Pravilnik o zaščitnih delavnicah in integrativnih delavnicah za zaposlovanje oseb z invalidnostjo (NN 75/18),
- Pravilnik o vsebini in načinu vodenja evidence zaposlenih oseb z invalidnostjo (NN 75/18),
- Pravilnik o spodbudah pri zaposlovanju oseb z invalidnostjo (NN 75/18, 120/18, 145/20),
- Pravilnik o določitvi kvote za zaposlovanje oseb z invalidnostjo (NN 75/18, 120/18, 37/20, 151/24),
- Pravilnik o zagotavljanju dostopnosti stavb osebam z invalidnostjo in osebam z zmanjšano gibljivostjo (NN 78/13).

Sistem izobraževanja odraslih na Hrvaškem se stalno razvija, da bi zagotovil večjo relevantnost in dostopnost izobraževalnih programov za osebe z invalidnostjo, skladno s potrebami trga dela in načeli družbene vključenosti.

Hrvaški kvalifikacijski okvir, programi izobraževanja odraslih, priznavanje že pridobljenega znanja, spretnosti in kompetenc ter dejavnosti poklicne rehabilitacije omogočajo OZI lažji dostop do različnih oblik izobraževanja in posledično večjo zaposljivost.

S tem se pomembno izboljšujejo njihove strokovne kompetence, povečuje njihova družbena relevantnost ter spodbuja socialna integracija.

REPUBLIKA SLOVENIJA

Poklicna rehabilitacija v Sloveniji je urejena z več zakonskimi akti, ki zagotavljajo pravice in podporo osebam z invalidnostjo (OZI) pri vključevanju na trg dela. Ključni zakon na tem področju je Zakon o zaposlitveni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov (ZZRZI).

Zakon o zaposlitveni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov (ZZRZI)

Ta zakon določa pravice in obveznosti oseb z invalidnostjo ter pogoje in načine njihove poklicne rehabilitacije in zaposlovanja.

Cilj zakona je spodbuditi enakopravno vključevanje invalidov na trg dela ter zagotoviti podporo pri njihovem zaposlovanju.

Ključne določbe ZZRZI vključujejo:

- Pravico do poklicne rehabilitacije: Invalidom je zagotovljena pravica do storitev poklicne rehabilitacije, ki vključujejo oceno delovnih sposobnosti, usposabljanje za delo, prilagoditev delovnega mesta in drugo podporo pri vključevanju na trg dela.
- Obveznosti delodajalcev: Delodajalci so dolžni zagotoviti enake možnosti za zaposlitev invalidov ter prilagoditi delovna mesta njihovim potrebam.
- Spodbude za zaposlovanje invalidov: Zakon predvideva finančne in druge spodbude za delodajalce, ki zaposlujejo invalide – na primer subvencije za prilagoditev delovnega mesta ali sofinanciranje plač.

Drugi relevantni zakoni

Poleg ZZRZI so pomembni tudi drugi zakoni in podzakonski akti, ki urejajo področje poklicne rehabilitacije in zaposlovanja oseb z invalidnostjo:

- Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (ZPIZ-2): Ureja pravice iz invalidskega zavarovanja, vključno s pravico do poklicne rehabilitacije za zavarovance, pri katerih je zaradi bolezni ali poškodbe prišlo do zmanjšanja delovne zmožnosti.
- Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju (ZZVZZ): Določa pravice do zdravstvenih storitev, vključno z rehabilitacijo po poškodbah ali boleznih, ki lahko vplivajo na delovno sposobnost posameznika.
- Zakon o socialnem vključevanju invalidov (ZSVI): Predpisuje ukrepe za spodbujanje socialnega vključevanja invalidov, med drugim tudi podporo pri zaposlovanju in poklicni rehabilitaciji.

Institucije za izvajanje poklicne rehabilitacije

V Sloveniji deluje več institucij, ki nudijo storitve poklicne rehabilitacije:

- Univerzitetni rehabilitacijski inštitut Republike Slovenije – Soča: Specializirana ustanova za medicinsko in poklicno rehabilitacijo, ki zagotavlja celostno obravnavo oseb z invalidnostjo.

- Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje (ZRSZ): Izvaja programe poklicne rehabilitacije in aktivne politike zaposlovanja invalidov.
- Centri za socialno delo: Nudijo podporo pri socialnem vključevanju invalidov in jih usmerjajo v ustrezne programe rehabilitacije in zaposlovanja.

Slovenski zakonodajni okvir na področju poklicne rehabilitacije je usmerjen v zagotavljanje enakih možnosti za osebe z invalidnostjo pri vključevanju na trg dela. Z različnimi zakoni in predpisi so natančno določene pravice in obveznosti tako invalidov kot tudi delodajalcev, s čimer se spodbuja zaposljivost, socialna vključenost in enakopravno sodelovanje invalidov v družbi.

LITERATURA

Viri

Knjige in diplomske naloge

- Federici, S., & Scherer, M. (2012). *Priročnik za ocenjevanje asistivne tehnologije (Assistive technology assessment handbook)*. CRC Press.
- Lazor, M. (2017). *Katalog asistivne tehnologije*. Ministrstvo za izobraževanje, znanost in tehnološki razvoj.
- Vukušić, D. (2016). *Uporaba asistivne tehnologije za izboljšanje kakovosti življenja družin otrok z motnjami gibanja* [Diplomsko delo, Univerza v Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijska fakulteta]. Repozitorij Edukacijsko-rehabilitacijske fakultete Univerze v Zagrebu. <https://repozitorij.erf.unizg.hr/islandora/object/erf:79>

Članki iz znanstvenih revij

- Bryant, B. R., Bryant, D. P., Shih, M., & Seok, S. (2010). Zagotavljanje asistivne tehnologije in podpor: Izbrani pregled literature in predlogi področij uporabe. *Exceptionality*, 18(4), 203–213. <https://doi.org/10.1080/09362835.2010.513925>
- Scherer, M. J. (2005). Ocenjevanje koristi uporabe asistivne tehnologije in drugih podpor za mišljenje, pomnjenje in učenje. *Disability and Rehabilitation*, 27(13), 731–739. <https://doi.org/10.1080/09638280400014816>
- Toro Hernández, M. L., Kankipati, P., Goldberg, M., Contepomi, S., Tsukimoto, D. R., & Bray, N. (2019). Ustrezna asistivna tehnologija za države v razvoju. *Physical Medicine and Rehabilitation Clinics*, 30(4), 847–865. <https://doi.org/10.1016/j.pmr.2019.07.008>

Normativni okvir – Republika Srbija, Republika Hrvaška in Republika Slovenija

- *Strategija razvoja izobraževanja in vzgoje v Republiki Srbiji do leta 2030* (2021, 23. junij). *Uradni list RS*, 63.
- *Strategija izobraževanja, znanosti in tehnologije* (2014). *Narodne novice*, 124.
- *Zakon o ratifikaciji Konvencije o pravicah invalidov* (2007). *Narodne novice*, 6.

- *Zakon o hrvatskom kvalifikacijskom okviru* (2013, 2016, 2018, 2020, 2021). *Narodne novice*, 22/13, 41/16, 64/18, 47/20, 20/21.
- *Zakon o nacionalnem okviru kvalifikacij Republike Srbije* (2018, 2020, 2021, 2023). *Uradni list RS*, 27/2018, 6/2020, 129/2021 dr. zakon, 76/2023.
- *Zakon o izobraževanju odraslih* (2013, 2017, 2018, 2020). *Uradni list RS*, 55/2013, 88/2017 dr. zakon, 27/2018 dr. zakon, 6/2020 dr. zakon.
- *Zakon o osnovah sistema izobraževanja in vzgoje (2017–2025)*. *Uradni list RS*, 88/2017, 27/2018 dr. zakon, 10/2019, 6/2020, 129/2021, 92/2023, 19/2025.
- *Zakon o registru oseb z invalidnostjo* (2022). *Narodne novice*, 63/22.
- *Zakon o Agenciji za poklicno izobraževanje in izobraževanje odraslih* (2010). *Narodne novice*, 24/10.
- *Pravilnik o podrobnejših pogojih glede programov, kadra, prostora, opreme in učnih sredstev za pridobitev statusa javno priznanega organizatorja dejavnosti izobraževanja odraslih* (2021). *Uradni list RS*, 130/2021.
- *Pravilnik o standardih storitev kariernega vodenja in svetovanja* (2019). *Uradni list RS*, 43/2019.
- *Pravilnik o vsebini in načinu vodenja evidenc zaposlenih oseb z invalidnostjo* (2018). *Narodne novice*, 75/18.
- *Pravilnik o registru hrvatskega kvalifikacijskega okvira* (2021). *Narodne novice*, 96/21.
- *Pravilnik o načinu zunanjega vrednotenja ustanov za izobraževanje odraslih in sklopov učnih izidov ter o načinu dela in imenovanju komisije za pritožbe na poročilo o zunanjem vrednotenju* (2023). *Narodne novice*, 19/23.
- *Pravilnik o načinu prijave in izvajanju vrednotenja predhodnega učenja* (2024). *Narodne novice*, 79/24.
- *Pravilnik o standardih in normativih za izvajanje programov izobraževanja odraslih* (2023). *Narodne novice*, 14/23.

Spletni viri

- Agencija za poklicno izobraževanje in izobraževanje odraslih (ASOO). (n.d.). *Agencija za poklicno izobraževanje in izobraževanje odraslih*. <https://www.asoo.hr>
- Assistive Technology Industry Association. (n.d.). *Kaj je asistivna tehnologija?* <https://www.atia.org/home/at-resources/what-is-at/>
- *Bilten – osebe z invalidnostjo 2024*. (2024). Hrvaški zavod za javno zdravstvo. [https://www.hzjz.hr/wp-content/uploads/2024/10/Bilten - osebe s invaliditetom 2024 g.-1.pdf](https://www.hzjz.hr/wp-content/uploads/2024/10/Bilten_-_osebe_s_invaliditetom_2024_g.-1.pdf)
- Hrvaški zavod za javno zdravstvo. (2024). *Poročilo o osebah z invalidnostjo v Republiki Hrvaški (september 2024)*.
- Informator. (n.d.). *Informator*. <https://informator.hr>
- *Narodne novice*. (n.d.). *Narodne novice (NN) 79/2024*. <https://narodne-novine.nn.hr>
- Pučko otvoreno učilište Koprivnica. (n.d.). *Ljudska univerza Koprivnica*. <http://www.pou-kop.hr>
- ReferNet Hrvaška. (n.d.). *ReferNet Hrvaška*. <https://www.refernet.hr>
- Univerza Algebra Bernays. (n.d.). *Univerza Algebra Bernays*. <https://www.algebra.hr>

- Svetovna zdravstvena organizacija. (2024, 2. januar). *Asistivna tehnologija*. Pridobljeno 29. marca 2025 s spletnega mesta <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/assistive-technology>